

Četvrtak, 16. decembar 2004.

Svedok Čedomir Popov

Svedok Kosta Mihailović

Otvorena sednica

Optuženi je pristupio Sudu

Početak u 9.10 h

Molim ustanite. Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju zaseda. Izvolite, sedite.

SUDIJA ROBINSON: Molim da se uvede svedok.

TUŽILAC NAJS: Dok svedok još nije u sudnici, treba da se pripremimo za sednicu i ne znam na kom smo kanalu ovog jutra.

SUDIJA ROBINSON: Postoje neki tehnički problemi.

TUŽILAC NAJS: Mislim da na kanalu za engleski čujemo prevod na albanski.

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, gospodine Najš (Nice).

UNAKRSNO ISPITIVANJE: TUŽILAC NAJS

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim da se svedoku da njegov dokazni predmet koji se nalazi u tabulatoru 2. Molim vas, okrenite svedoku stranu 161 srpske verzije, a na grafoskop postavite prevod koji smo našli na internetu. Strana 26, od 29. Brojevi strana se nalaze u gornjem desnom uglu. Hvala. Profesore Popov, juče smo diskutovali o Garašaninom "Načertaniju". Garašanin je bio visoki političar nekoliko decenija, ali je njegov dokument čuvan na sigurnom oko

60 godina. Taj dokument je bio vrlo značajan jer je imao veliki uticaj na srpsku politiku u XIX veku. Vi ste nam govorili kako je on nenasilan. Juče ste se složili sa neka dva opšta principa. Sada gledamo, ukoliko biste to mogli da pronađete u srpskoj verziji, sledeće: "Treći osnovni princip", to je na strani 161.

SVEDOK ČEDOMIR POPOV – ODGOVOR: Vidim.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I vidimo sledeće u ovom dokumentu koji je preveden na engleski: "Treće osnovni princip ove politike je jedinstvo naroda, čiji će diplomatski predstavnik da bude Vlada Kneževine Srbije. Kad god je reč o ispravnosti ovog principa, Bosanci i drugi Sloveni treba da traže zaštitu i svaku pomoć od Vlade. Srbija, u tom pogledu, mora da shvati da je prirodni zaštitnik svih Slovena koji žive u Turskoj (Turkey) i da će joj drugi Sloveni samo ustupiti to pravo kada na sebe preuzme obavezu da u njihovo ime nešto uradi ili kaže." I ako biste bili toliko dobri, molim vas da pređete u vašoj verziji na sledeću stranu, a to je strana 162 i u ruskoj ... srpskoj verziji je u pitanju peti pasus. Može li poslužitelj da okrene stranu 27 u engleskoj verziji na kojoj ćemo isto da pogledamo pasus broj 5. Nakon prve rečenice i u engleskoj i u srpskoj verziji vidimo sledeće: "Neposredna trgovinska povezanost sa stranim državama preko Zemuna će uvek da bude težak posao. Dakle, Srbija mora da obezbedi novi put trgovine koji će je povezivati sa morem i obezbediti joj luku. Zasada, jedini mogući put vodi preko Skadra (Shkodra) do Ulcinja." Sada, imajući u vidu ove pasuse i vrativši se na jučerašnje pitanje, tačno je, zar ne, da je koncept iz "Načertanija" uključivao shvatanje da je Srbija imala i istorijski i etnički definisane granice, iako pretpostavljam da biste vi rekli lingvistički i da je uvek morao da postoji izlaz na more i Srbi su uvek morali da vladaju na čelu sa svojom dinastijom, je li tako?

SVEDOK ČEDOMIR POPOV – ODGOVOR: Srbi bi bili pod zaštitom i pomagaće Kneževina Srbija bilo koji srpski nacionalni pokret i njihovu borbu za jednaka prava i oslobođenje. To je jedna stvar. Drugo, Srbija pored nacionalnog ima i ekonomski interes koji namerava da ostvari širom svoje teritorije. To znači u pravcu Ulcinja koji

je bio naseljen pretežno srpskom populacijom. Danas su to Crnogorci, ali u to vreme su se duboko osećali kao Srbi. Dakle, između ove dve zemlje nije bilo sukoba interesa. Ne vidim da to dovodi u pitanje moje jučerašnje tumačenje da Garašaninovo "Načertanije" ne predstavlja program koji zagovara agresivnu politiku.

TUŽILAC NAJS: Po tom pitanju se slažemo. Može li prevodu da se da broj dokaznog predmeta pre nego što zaboravim na to ... Naravno prevod može da dođe iz našeg odeljenja, ne znam, ali da bi se izbegao neki problem, može li ovo, zasad, da bude osigurano?

SUDIJA ROBINSON: Da.

SUDIJA KVON: Gospodine Najs, da li se celo "Načertanije" ili samo jedan njegov deo nalazi u tabulatoru 2?

TUŽILAC NAJS: Pretpostavljam da se nalazi gotovo sve jer smo došli do kraja oba odlomka. Mislim da je ceo, ali ga nisam proverio paragraf po paragraf.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, u Pretresnom veću je počeo da preovladava osećaj da mi počinjemo da dodeljujemo brojeve dokaznim predmetima, što mi se ne sviđa. Mislim da je poenta koja je data ta da mi još nismo počeli da dajemo brojeve dokaznim predmetima Odbrane.

TUŽILAC NAJS: Mogu li da predložim da ovom dokumentu damo dokazni predmet Tužilaštva, a kasnije ćemo da se vratimo na pitanje dokaznih predmeta Odbrane. Svedok je govorio o "Načertaniju" tako da mi je time omogućeno da se bavim ovim dokumentom tokom unakrsnog ispitivanja, bez obzira da li mi je original dostupan ili ne.

SUDIJA ROBINSON: Da, to ćemo uraditi.

TUŽILAC NAJS: Hvala.

sekretar: Ovo će biti dokazni predmet Tužilaštva 805.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Bez obzira koje su Garašaninove namere bilo tokom XIX veka, profesore, stvari su se promenile početkom XX veka, kada se "Ujedinjenje ili smrt", sa svojim paravojnim krilom, "Crnom rukom", pojavilo na sceni. Ta organizacija je 1903. godine bila odgovorna za ubistvo kralja Aleksandra Obrenovića i, 1914. godine, za ubistvo Ferdinanda (Franz Ferdinand) u Sarajevu? Je li to tačno?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Nije sasvim tačno, jer to nije ista organizacija. 1903. godine je jedna oficirska zavera likvidirala dinastiju, poslednjeg predstavnika dinastije Obrenović i posle toga se razišla. Ali, veći broj istovetnih ličnosti koje su učestvovala u zaveri 1903. godine, oformile su 1911. godine novu organizaciju, "Crnu ruku" koja jeste umešana, bar ono što danas historiografija zna, jeste umešana u sarajevski atentat i to se zna na osnovu priznanja rukovodioca te "Crne ruke", Dragutina, pukovnika Dragutina Dimitrijevića-Apisa koji je, između ostaloga i zbog toga osuđen na Solunskom procesu 1917. godine na smrt i pogubljen.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da. Možda ćemo kasnije da dođemo do tog detalja, ili ne, ali je bitno sledeće. Podsetite nas da li je ujedinjenje, "Ujedinjenje ili smrt" bilo, u stvari, ujedinjenje Bosne sa Srbijom? Zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Jeste.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dakle, koncept Velike Srbije se promenio. Prešao je sa svojih početnih mirnih konotacija koje su mogle da se pronađu u Garašaninovoj politici i njegovom skrivenom dokumentu, na nivo neprihvatljivog nasilja.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Je l' završeno pitanje?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da. To je pitanje.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ova paravojna organizacija, "Crna ruka", jeste promenila metode. Ciljevi se nisu menjali. Ujedinjenje Srba iz Bosne i Srba iz Srbije bio je najizrazitiji cilj srpskog stanovništva u Bosni koje je, u ovo vreme, činilo 44 posto stanovnika, uz, oko 32 posto Muslimana i 22 posto Hrvata. Prema tome, ta izrazita relativna većina Srba je, gotovo jednodušno ili jednodušno tražila ujedinjenje sa Srbijom i, budući da srpska Vlada nije u tom trenutku, a i inače, u bliskoj budućnosti, smatrala da se to može ostvariti, te mladobosanske organizacije, dakle, organizacije mladih Bosanaca, u kojima je bilo Srba, Hrvata i Muslimana, između ostalih, od Hrvata je bio posle najistaknutiji jugoslovenski pisac, Ivo Andrić, bio je izraziti, bilo je nekoliko ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Oprostite mi ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: ... dakle, oni su se obratili, pošto nisu mogli dobiti podršku kod Vlade, ovoj paravojnoj organizaciji koja je pomogla da izvedu atentat.

TUŽILAC NAJS - PITANJE: Podsetili su me da nema referenduma koji bi mogao da potvrdi ovu statistiku. Možda možete da nam kažete na koje se izvore pozivate. Samo identifikujte izvor, mada ja nemam vremena na tome da se zadržavam.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Nema referenduma, ima popis stanovništva Habzburgške monarhije (Habsburg Monarchy) iz 1910. godine.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Nemamo vremena i vratimo se na moje pitanje, na koncept Velike Srbije, proširenja Srbije, jer on sada nosi principe nasilja i smrti. Ujedinjenje ili smrt. Hteo bih da razmisлите o sledećem, tačnije o stavu Tužilaštva: Velika Srbija je, na neki način, ostala neprihvatljiv koncept sve do devedesetih godina, zato što se to uvek prepoznavalo kao koncept koji može da se postigne samo nasiljem. Postoji jedna paralela. Vama, kao učenom istoričaru koji dobro poznaje zbivanja, želeo bih da kažem sledeće: IRA (Irish

Republican Army) postoji već dugo vremena. Bilo koji ozbiljan političar koji bi je sve do nedavno podržavao, ujedno bi povezoao sebe s njenim dobro poznatim nasilnim planom. Sada se vraćam na Srbiju. Tokom vremena došli smo do devedesetih godina. Čuli smo mnogo svedoka, profesore Popov, koji su koristili frazu "Velika Srbija". Svedoci poput Marinovića, admirala iz Dubrovnika, svedok poput Stipe Mesića i tako dalje su koncept Velike Srbije sagledavali s druge strane. Čuli smo da je optuženi bio oprezan, nikad ne koristiti frazu "Velika Srbija". Moje pitanje je sledeće. Od trenutka kada je Velika Srbija postala dobro poznat nasilni plan, ako bi se ikada taj plan sproveo u delo, ljudima je to otežalo da takav plan javno prihvate. Je li to tačno?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Nije tačno, jer ja ne prihvatam uopšte koncept o postojanju plana Velike Srbije, niti o postojanju Velike Srbije u bilo kojem istorijskom razdoblju. Naročito u XIX i XX veku. To što vi nazivate i što se ovde pozivate na Stipu Mesića, Marinovića i druge, uopšte ne govori o planu Velike Srbije. Ta svedočenja i takav stav, zapravo, izjednačuje Jugoslaviju sa Velikom Srbijom, što apsolutno ne može da se izjednači. Jugoslavija je bila država svih južnoslovenskih naroda, a Velika Srbija to, zapravo, nikad nije ni postojalo. Velika Srbija je samo jedan mit o kojem sam ja, upravo, govorio u radu koji sam priložio ovde. Taj mit ima svoje poreklo. Ja mislim da sam ga dovoljno objasnio i bilo bi zanimljivo da čujemo koliko Srbija treba da bude mala, da ne bi bila velika.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To je koncept o kom ću, možda, da razgovaram sa vama. Hteo bih da se krećemo brže. Skrenuli ste nam pažnju na "Nišku deklaraciju" iz 1914. godine. To je tabulator 3 vašeg dokaznog materijala i to je jedan od dokumenta koji je preveden na engleski. Pročitali ste jednu rečenicu, odnosno, optuženi vas je zamolio da pročitate jednu rečenicu i ja bih želeo da se na to vratimo. Ona se nalazi na drugoj strani prevoda i čini se da je to prilično bitno. Tu stoji sledeće: "Uverenost u rešenost čitavog srpskog naroda da istraje u svetoj borbi za odbranu svog ognjišta i svoje slobode, Vlada Kraljevine smatra, kao svoj najglavniji i, u ovim sud-

bonosnim trenucima, jedini zadatak da obezbedi uspešan svršetak ovog velikog vojevanja koje je, u trenutku kada je započelo, postalo ujedno borbom za oslobođenje i ujedinjenje sve naše neslobodne braće, Srba, Hrvata i Slovenaca. Veliki uspjeh koji će da kruniše ovo vojevanje iskupiće obilato krvave žrtve koje današnji srpski naraštaj podnosi." Bilo je jasno, zar ne, da su ovom Deklaracijom Srbi želeli i da su oduvek želeli da imaju jedinstvenu državu? Je li to tačno? Uvek su hteli da budu u jednoj državi.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Apsolutno tačno. To su hteli svi evropski narodi.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U stvari, tvrdim da je to bio jedan od problema, da Srbi iz Srbije sve do devedesetih godina nisu hteli da tolerišu federaciju, već su uvek želeli unitarnu državu u kojoj bi oni držali kontrolu, jer su u većini, je li to tako?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Nije tako. Jer problem ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Možete li da mi date primer?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Evo, daću vam odmah primer.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Primer srpske volje da bude partner u konfederaciji ili da bude deo države u kojoj nemaju kontrolu, kao većinski?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa Srbija nikad nije kontrolisala ceo prostor. Pitanje centralizma ili federalizma, to je bio glavni problem između dva rata, a posle rata je prihvaćeno i od strane Srbije, vrlo jednodušno, federalističko rešenje. A vi sad zamenjujete tezu i kažete da nije prihvatila konfederaciju. To je tačno, ali kao što znate, konfederacija i federacija, nije isto.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne, nisu. Ali, i dalje mi neodgovarate na pitanje. Dakle, da li možete da nam ukažete na neki događaj koji pokazuje spremnost Srbije da toleriše federaciju ili da na bilo koji način bude deo nekog dogovora u kome ona ne bi bila u većini ili većinska komponenta?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa Srbija je prihvatila sve Ustave druge Jugoslavije, od Ustava iz 1946, do 1974. godine. To je bilo tri Ustava i jedan ustavni zakon koji je ustavno regulisao federativne odnose u sastavu Jugoslavije. I Srbija je tu imala svoju republiku. Ja imam utisak da se vi sada pitate zašto je Republika Srbija imala većinu u svojoj republici. Pa u svakoj drugoj republici su većinski narodi imali svoju većinu i dominirali su u svojoj republici.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Uskoro ćemo da dođemo do 1946. godine i 1974. godine. Sada bih hteo da pređemo na “Krfsku deklaraciju”. Mislim da još uvek nemamo engleski prevod toga, ali se on nalazi pod tabulatorom 5. Tu se nalazi jedan kratak odlomak koji bih želeo da pročitate. Mislim da je pod tabulatorom 5.3.

SUDIJA KVON: 5.5 ili 5.4.

TUŽILAC NAJS: Radi se o strani 36. To je juli 1917. godine. Molim poslužitelja da to stavi na grafoskop. Ja ću da pokažem koja strana treba da se stavi. Radi se o tabulatoru koji sadrži niz odlomaka iz raznih knjiga.

SUDIJA KVON: Tabulator 5.5, strana 36.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da. Izvinjavam se što ranije nisam organizovao sve ovo. Profesore, dok se ovaj dokument stavlja na grafoskop, molim vas da pročitate paragraf 1, koji se nalazi sa desne strane. Paragraf počinje rečima “Država Srba”.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Autorizovani predstavnici Srba, Hrvata i Slovenaca, je l’ to ....

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne, ne.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Država Srba, Hrvata i Slovenaca ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne, ne. Sledeći paragraf.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Tako je, da. Vidim. “Država Srba, Hrvata i Slovenaca, poznatih i pod imenom Južnih Slovena ili Jugoslovena, biće slobodna i nezavisna Kraljevina sa jedinstvenom teritorijom i jedinstvenim državljanstvom”. Hoćete dalje? “Ona će biti ustavna, demokratska i parlamentarna monarhija, na čelu sa dinastijom Karađorđevića koja je dala dokaze da se s idejama i osećanjima ne dvoji od naroda i da stavlja narodnu slobodu i volju vrh svega”.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pregovori koji su doveli do toga da srpska Vlada u egzilu postigne ovaj sporazum, sada nećemo detaljno da govorimo o tome, a tiče se i Apisa i njegovog suđenja i pogubljenja. Ali ono šta vidimo iz ovog dela dogovora koji je doveo do stvaranja prve Jugoslavije je da su Srbi uspeli da izdejtstvuju unitarnu državu na čijem čelu bi bila njihova dinastija i njihov kralj, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Tako je. A drugi nisu imali dinastije, pa zato nije moglo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pre nego što pređemo sa 1914. godine na neku drugu, hteo bih da se osvrnemo na dve stvari. Ukoliko se mišljenja akademika razlikuju u nekim stvarima, dakle, mišljenja ozbiljnih akademika, pitanje, onda, i dalje ostaje otvoreno, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Naravno. Samo ne razumem vašu opasku “ozbiljnih akademika”. Znači ima i neozbiljnih?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Odgovor na moje sledeće pitanje će možda dati odgovor na vaše pitanje. Postoje, zar ne, ozbiljni akademici, kosovski Albanci, koji smatraju da Srbija nije imala pravo da zavlada Kosovom 1914. godine.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: To je jedno od mogućih naučnih mišljenja koja se daju braniti i koja treba sučeliti sa mišljenjem čitavog niza drugih istoričara. To je vrlo zanimljivo stručno i naučno pitanje, mislim, irelevantno za Sud.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala vam. To je sve što mi je bilo potrebno. Molim vas da sada pogledate 14 stranu vašeg elaborata.

Radi se o strani 14 engleske verzije, a gospođa Diklić (Diklich) će mi sada reći na kojoj je to strani vaše verzije. Izvinjavam se, profesore, nismo tačno obeležili strane ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Recite samo o kom je dokumentu reč?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: ... dakle 14. strana engleske verzije, vaš izveštaj, vaš elaborat.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: A moj izveštaj. Da, da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mislim da se radi o strani 15 vašeg izveštaja. I to je paragraf koji počinje rečima: "Pre svega, sve teritorije koje je Garašanin smatrao srpskim", dakle zamolio bih vas da pogledate taj paragraf i da pogledate poslednju rečenicu tog paragrafa.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Rekli ste 15. stranica?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da, da. Paragraf počinje rečima: "Pre svega, sve teritorije koje je Garašanin smatrao srpskim" ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da, da. Našao sam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Poslednja rečenica, možda se radi o greški u kucanju, ali ovde stoji: "Srbi su, nesumnjivo, imali istorijsko pravo na Kosovo i Metohiju". E sad, odgovorajući na moje poslednje pitanje o različitim stavovima akademika, trebalo bi da glasi da su Srbi imali "sumnjivo" istorijsko pravo na Kosovu i Metohiji 1914. godine, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ne. Imali su nesumnjivo pravo budući da je to bilo središte oko koga se formirala srpska sred-njevekovna država i u to vreme ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore Popov, hteo bih da idemo redom kako ne bismo izgubili previše vremena baveći se sred-njevekovnom istorijom. Srbi su pod okupacijom držali Kosovo nekoliko stotina godina sve do ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa moram, ako kažete da je istorijsko

pravo ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Samo momenat. Držali su Kosovo pod okupacijom nekoliko stotina godina sve do 1382. godine, kada su poraženi u čuvenoj bici. Onda su nakon toga Kosovo okupirali drugi narodi, Mađari, zatim Otomansko carstvo. Vi ste upravo rekli da postoje ozbiljni akademici, kosovski Albanci koji bi zauzeli drugi stav i koji smatraju da Srbija 1914. godine nije imala to pravo. Vi ste nam, takođe, rekli da ukoliko se akademici ne slažu, da to ne znači da je pitanje rešeno, već da se radi o otvorenom pitanju. Sad vas ja pitam, kako bismo krenuli dalje i da ne gubimo više vremena na istorijskoj analizi, da li prihvatite da je ono što se dešavalo 1914. godine, u stvari, bilo jedno, da tako kažemo, upitno pravo.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: 1914. godine se nije ništa dešavalo na Kosovu i Metohiji, ali ne možemo da izbegnemo neke istorijske činjenice, tim pre što ste napravili jedan čitav galimatijas pogrešnih fakata od toga da su Srbi okupirali Kosovo u XIII i XIV veku, što nije tačno, jer su se oni tu naselili još u VI i VII veku, naseljavajući Balkansko poluostrvo, odnosno Sloveni, još ne Srbi. Drugo, netačno je da je Kosovska bitka bila 1382. godine, nego je bila 1389. godine, a tačno je da je to bila gotovo isključivo srpska teritorija na koju se albanski živalj postepeno naseljavao, počevši od XV i XVI veka, pa nadalje. Veza između Srba i Albanaca je, razume se, bilo kroz čitav srednji vek i to je bila, uglavnom, dobra saradnja. 1914. godine se ništa nije desilo. Srbi su oslobodili svoju istorijsku kolevku 1912. godine.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I Kosovo je anektirala Srbija. To je termin koji se koristi, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da. Oduzeto je Turskoj. To je turski Kosovski vilajet i oslobođen je i, razume se, uključen u srpsku državu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kako bismo objasnili, drugi akademici su pisali o masakru nad hiljadama Albanaca od strane Srba 1913.

godine. Otprilike oko te godine, zar ne? Ne bih sad hteo da rešimo to pitanje, ali želim samo da mi potvrdite da li je tačno da postoji brojna dokumentacija i brojni radovi i o tome, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Postoje svedočanstva u bečkoj štampi i svedočanstva u Karnegijevoj fondaciji (Carnegie Foundation) da je bilo srpskih zločina na Kosovu i Metohiji, ali, isto tako, postoje i brojna svedočanstva o kojima je govorio gospodin Terzić da je bilo otpora naoružanih albanskih odreda i osvetničkog ponašanja prema srpskoj vojsci, budući da Albanci, koji su u to vreme već zaista predstavljali demografsku većinu, nisu hteli da prihvate srpsku vlast.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore Popov, sumnjam da će Pretresno veće da odlučuje o tom pitanju. Jedino što treba da znamo jeste da postoje suprotna mišljenja. Pre nego što ostavimo po strani Prvi svetski rat, vi ste juče spomenuli jednu od karata londonske konferencije i na toj karti se videlo šta treba da pripadne Italiji. Mi smo uspeli da dođemo i do one druge karte koju ćemo sada da predočimo i zamolimo da se obeleži, jer mislim da ste upravo o ovoj karti govorili. Časni Sude, ovo smo skinuli sa veb sajta "Kongresa srpskog ujedinjenja" (Serbian Unity Congress) i o tome smo već čuli ranije.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Mogli ste da nađete mnogo izrazitiju i bolju kartu od ove. Postoji objavljena knjiga "Karte naših predela" i na engleskom i na srpskom i tu se vidi, između ostalog ... Data je prostana karta i "Londonskog ugovora" (The Treaty of London) i predloga ponuda koje su nuđene Srbiji, kao kompenzacija za teritorije koje će izgubiti južnoslovenski narodi realizacijom "Londonskog ugovora" i, evo, to je ova karta, koja je preda mnom.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore, budite tako ljubazni i samo pogledajte ovu kartu koju sam vam ja predočio, jer, koliko shvatamo, radi se o autoritativnoj karti. Ako vi imate bolju kartu, možete da je pokažete.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Naravno da imam bolju.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim da se karta stavi na grafoskop.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Hoćete moju da stavimo na grafoskop.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Za sada ćemo da se koristimo mojom kartom.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Dobro.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pitanje je veoma jednostavno. Ako pogledate teritorijalna ograničenja predviđena za Srbiju, obuhvata se čitava Bosna i Hercegovina i Crna Gora. Mislim da se ovde na karti ne vidi, i Makedonija. Ali to bi u suštini predstavljalo znatno povećanu Srbiju, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, da. Ali to je predlog savezničkih sila, a ne zahtev Srbije. Zato sam vam i rekao ... To sam i govorio ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Upravo tako, ali radi se o daleko uvećanoj Srbiji. Ako je 1991. godine neko, bilo ko, planirao veličinu Srbije na osnovu ove karte, recimo da se nešto tako radilo, onda bi oni, u stvari, razmišljali u smislu Velike Srbije, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Prvo, nije važno ko ... Vi kažete "bilo ko". Nije važno "bilo ko". Važno je ko je o tome planirao. Sigurno srpska Vlada, srpski narod u celini i njegovi merodavni politički organi nisu to planirali. Drugo, ta Srbija, tada stvorena ne bi i dalje bila velika ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore, budite ljubazni i držite se svoje ekspertize, jer zbog toga ste tu da nam pomognete. Ja ću se vratiti na ovo moje pitanje, ali ću u međuvremenu da vam postavim nekoliko drugih pitanja. Recimo, čovek na beogradskoj ulici 1991. godine razmišljajući o konceptu Velike Srbije, ne bi imao bogatstvo istorijskog znanja koje vi posedujete, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pretpostavljam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Taj čovek bi razmišljao veoma uopšteno.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, ne znam. Verovatno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Šešelj, koji je vatreno govorio o Velikoj Srbiji, koji je čak izdavao časopis pod tim imenom "Velika Srbija", on je, dakle, privlačio ljude koji su ga podržavali i koji su uopšteno razmišljali u ekspanzionističkom smislu o velikoj, odnosno o većoj srpskoj državi koja bi obuhvatala sve Srbe, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Nema sumnje da je Šešelj verbalno o tome govorio, ali ja ne vidim u ovom slučaju, u procesu protiv predsednika Miloševića, da to ima ikakve veze, jer odgovorni političar u to vreme je bio predsednik Milošević, a ne Šešelj. Šešelj je bio politički agitator koji je nastojao na ovaj način da pridobije što više glasača.

SUDIJA ROBINSON: Profesore, nemojte da dajete komentare o relevantnosti dokaza. Pretresno veće o tome odlučuje. Dakle, ako mi budemo smatrali da je nešto irelevantno, mi ćemo to i reći.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dakle, vratiću se na moje pitanje. Ne brinite o tome na koga mi mislimo i koga ćemo da identifikujemo. Dakle, ako je bilo ko devedesetih godina govorio o srpskim granicama otprilike onako kako se te granice navode na ovoj karti londonskog ugovora, ta osoba bi, u suštini, razmišljala i govorila o Velikoj Srbiji, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, znate koliko je u Velikoj Britaniji (Great Britain) ljudi govorilo o kolonijalnim osvajanjima i zastupao to. Pa treba ... Da li treba danas pozvati Britance na odgovornost zbog toga što su imali milione agitatora za kolonijalnu politiku.

SUDIJA ROBINSON: Profesore, ako niste u stanju da odgovorite na pitanje, onda to slobodno recite. Ponovo ste dali jedan komentar, a ne odgovor na postavljeno pitanje. Dakle, da li ste u stanju da odgovorite na pitanje?

SVEDOK POPOV: Tužilac me pita da li je bilo podrške idejama o

Velikoj Srbiji. Je li to bilo pitanje? Možda ga ja nisam dobro razumeo.

SUDIJA ROBINSON: Ne, to nije bilo pitanje. Imamo pitanje na transkriptu. "Ako je bilo ko devedesetih godina govorio o srpskim granicama otprilike onako kako su one obeležene na karti londonskog ugovora, ta osoba bi, u suštini, razmišljala u smislu Velike Srbije." Od vas se samo traži da odgovorite da li je to tačno, ili ne?

SVEDOK POPOV: Ta osoba bi razmišljala.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala. Krenimo sada dalje. Kraj Prvog svet-skog rata. Imamo demokratsku vladu na čijem čelu je kralj Aleksandar Karađorđević, sve dok nije postao diktator 1929. godine. I, u stvari, sve Vlade su bile srpske Vlade, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Bile su mešovite. Ministar spoljnih poslova prve vlade je bio Ante Trumbić, a vrlo dugo je bio ministar unutrašnjih poslova Antun Korošec. To su dva ključna mesta, ako se ne varam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ali to su bile Vlade sa srpskom većinom.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: To je tačno.

TUŽILAC NAJS - PITANJE: Hvala vam. Ono što želim da iznesem je vrlo jednostavno. Dakle, pojam Velike Srbije ne mora da postane vitalan i ključan sve dok su Srbi glavni i dok oni rukovode stvarima, a taj pojam se ponovo pojavljuje jedino kad Srbi počinju da gube kontrolu. Dakle, sve do perioda kada je kralj postao diktator imali smo, u stvari, srpsku dominaciju, tako da nije bilo nikakve potrebe da se stvara Velika Srbija. To je tačno?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa ja ne znam šta vi zamišljate pod srpskom dominacijom. Bila je, doista, većina Srba u vojsci, osim što je srpska vojska odmah prihvatila 2.500 austro-ugarskih (Austro-Hungary) vojnika u svoje redove, odnosno oficira, među kojima 60 generala, dakle, vojske protiv koje je ratovala, što je prihvatila sve činovništvo austro-ugarsko, što je prihvatila sve sisteme školstva da

bi postepeno ujednačavala, jer Jugoslavija se ujedinila sa zemljama u kojima je bilo ...

SUDIJA ROBINSON: Profesore, ponovo ne odgovarate konkretno na pitanje koje vam je postavljeno. Mislim da je tužilac hteo da kaže da se koncept Velike Srbije očitavao samo onda kada bi Srbi počeli da gube kontrolu. Nije bilo potrebe da se oslanjaju na taj koncept sve dok su Srbi bili glavni. Da li prihvatate taj opšti stav? Da li se radi o jednoj fer analizi?

SVEDOK POPOV: Nije fer analiza, jer u tom slučaju bi onda druga Jugoslavija bila velikohrvatska, zato što je najveći broj rukovodećih ljudi u državnom vrhu bio hrvatsko-slovenački. Dakle, ja ne bih prihvatio takvo tumačenje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Doći ćemo i do druge Jugoslavije za koji trenutak. Idemo dalje. Dakle, kralj je postao diktator, Hrvati su postali radikalni, a u vašoj Vojvodini, za koju neki misle da predstavlja kulturno sedište Srbije, verovatno i vi to mislite, imamo pojavljivanje "Srpskog kulturnog kluba". Javljaju se ljudi, kao, na primer, Čubrilović i njegovi čuveni dokumenti kojima se predlaže etničko preseljenje i, takođe, upotreba nasilja.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Šta me pitate?

TUŽILAC NAJS - PITANJE: Da li sam u pravu kada mislim da je radikalizacija Hrvata dovela do razvoja argumenata u "Srpskom kulturnom klubu" da se raspravlja i prihvata jedno nasilno rešenje srpskog problema.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Radikalizacija hrvatskog pitanja je počela još 1920. godine, a nju je izneo na javnost, sa vrlo radikalnim zahtevima, Stjepan Radić, najistaknutiji lider hrvatskog naroda u to vreme, još 1922. godine. I ja sam podneo ovde jedan njegov intervju Njujork (New York) ... Ne, svejedno, "Daili njuzu" (Daily News) u kojem on tačno definiše hrvatske zahteve i to vrlo radiklano. Od toga trenutka u Jugoslaviji je sve do 1941. godine dominantno hrvatsko

pitanje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore Popov, vi možda to ne znate, ali mi smo pogledali "Memorandum" Čubrilovića iz 1937. godine i razgovarali smo o "Memorandumu" iz 1944. godine, koji je još nasilniji. Sobzirom na poteškoće Hrvata, srpski nacionalizam je, jednostavno, pokrenuo svoj nasilni potencijal, zar ne? I to je ono što se dešavalo i što je dovelo do rata.

SUDIJA ROBINSON: Molim vas da se koncentrišete samo na konkretno pitanje, pre nego što odgovorite.

SVEDOK POPOV: Čubrilovićev "Memorandum", koji pominjete, nema nikakve veze sa srpsko-hrvatskim odnosima. Čubrilović se deklarirao kao Srbohrvat, kao član "Mlade Bosne". Oni su se svi osećali pripadnicima jednog naroda. Čubrilović "Memorandum" se odnosi na Kosovo i Metohiju i to "Memorandum", ako se ne varam, ili nekakva podsetnik, nisam siguran šta je bilo, iz 1937. godine. O dokumentu iz 1944. godine koji vi pominjete, ja pojma nemam, niti je iko o tome ikad govorio u jugoslovenskoj istoriografiji.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Osim Čubrilovića, imamo i Moljevića, o kome ste i vi govorili. Pogledajmo Moljevićevu kartu koja se pojavljuje nakon rata. Molim da se to stavi na grafoskop, druga verzija koja je jasnija od prve, a postoji i engleska verzija. Molim poslužitelja da na grafoskop stavi prvo verziju na srpskom, a zatim da odmah prebaci na drugu stranu gde se bolje vidi ona na engleskom. Dakle, ovako izgleda Moljevićeva originalna karta. Ako pogledamo sledeću stranu, imamo je na engleskom, to je tabulator 7, tu su dokumenti profesora Popova. U engleskoj veziji jasno stoji da je na kraju rata Moljević predlagao izuzetno proširenje srpskih teritorija, zar ne? Počevši od juga, uzeti Skutar (Scutar) i Skadar, delove Bugarske (Bulgaria), Rumunije (Romania), Mađarske (Hungary), a ostavljajući Hrvatskoj vrlo malu teritoriju. Možemo da

vidimo deo severoistočno od Banja Luke, a zatim mali oblik leptira južno od Slovenije. To stoji na karti, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Jeste. Ali, molim vas, dozvolite molim vas, gospodine sudija, da kažem. Tužilac se upetljava u stvari o kojima apsolutno nije obavešten. Moljević i Vasa Čubrilović su nebo i zemlja. Nikakve veze jedan sa drugim nemaju, to je jedno. A drugo, Moljevićava karta, ja ne znam da li je tužilac pratio moj razgovor sa predsednikom Miloševićem juče i prethodnog dana, u kojem smo raspravili Moljevićeve karti. Ona nije s kraja rata. Ona je iz 1941. godine, dakle, sa samog početka rata kada je krenuo užasani teror protiv Srba. I, čak, nije prihvaćena u celini ni u štabu Draže Mihailovića, a 1944. godine definitivno poražena od srpskog naroda koji se borio u Narodnooslobodilačkoj vojsci.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim da potvrdite crtu koju vidimo. Jugoistočna granica tog leptira, ono šta je ostalo Hrvatskoj i da se, otprilike, kreće linijom Karlobag - Virovitica - Karlovac, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa jeste, ali to nije prihvaćeno ni od koga u Srbiji.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vidite profesore, vi nama pomažete dajući sliku opšte istorije i koncepta Velike Srbije.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja sam zato ovde.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mene zanima da vidim koje su još ideje postojale u srpskim umovima. Ovde imamo jednu koja iscrtava severozapadnu demarkaciju Virovitica - Karlobag - Karlovac, koja stoji na ovoj karti. Hvala puno. Sada ćemo da se pozabavimo razdobljem o kome ste ranije govorili. Nakon Drugog svetskog rata u Titovoj Jugoslaviji je dugo vremena postojala napetost između oslabljene Srbije i decentrilizovane bivše Jugoslavije. Je li to tačno?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Nije. Nije postojala nikakva ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ispravite me.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ispraviću vas, naravno. Nikakva

napetost između Srbije i nove, druge Jugoslavije nije bilo sve do šesdesetih godina XX veka, do početka politike decentralizacije Jugoslavije, u cilju njenog rasturanja, njenog razbijanja. Tek tada su počele te tenzije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Ne moram nužno da osporavam puno toga šta ste rekli, zato što možemo da pogledamo stranu 36 vašeg izveštaja, na engleskom, a to je 39 na srpskom. I onda možemo da prođemo na nešto oko čega se slažemo.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To je negde u sredini ovog velikog odlomka. Rekli ste sledeće: "Kampanje protiv srpskog nacionalizma, centralizma i hegemonizma dostizale su vrhunac u vreme odlučnijih mera na slabljenju jugoslovenske federacije. Prilikom ustavnih promena 1963. godine, 'Brionskog plenuma'", mislim da je to bilo 1966. godine.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Jeste, tako je.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala: "i uklanjenje iz političkog života najistaknutijeg Srbina u rukovodstvu države, Aleksandra Rankovića 1966. godine, ustavnih promena 1971. godine i 1974. godine, posle Titove smrti 1980. godine, separatističkog pokreta na Kosovu i Metohiji 1981. godine, pojave 'Memoranduma' SANU 1986. godine". Vi ta događanja vidite kao ona koja su dovela do sukoba, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Tako je. I ja vam to kažem vrlo ... Sad se slažemo da je to počelo šesdesetih godina, a ne odmah posle rata.

TUŽILAC NAJS - PITANJE: Da. Sasvim tako.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: 20 godina je ipak 20 godina.

SUDIJA ROBINSON: Izvolite gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pitanje je nekorektno ...

prevodioci: Mikrofon za gospodina Miloševića.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Uključen mi je mikrofon. Pitanje je nekorektno, zato što zapostavlja prvu rečenicu tog pasusa u kojoj profesor Popov kaže da "u rafiniranoj i ublaženoj formi ovu iracionalnu teoriju su na ekonomsko-političkom planu nastavljali" i tako dalje, pa se onda govori o kampanji protiv srpskog nacionalizma, centralizma i hegemonizma. Pre svega, on ukazuje da je reč o jednoj iracionalnoj teoriji i ako se to zapostavi, pa se počne iz sredine citata, onda se dobija potpuno druga slika onoga što profesor Popov kaže. Mislim, radi korektnosti. Ovo je intelektualno nekorektno.

SUDIJA ROBINSON: Hvala, gospodine Miloševiću. To su upravo one stvari koje možete da pokrenete tokom dodatnom ispitivanja, ako mislite da je Tužilaštvo nešto propustilo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zahvalan sam profesoru Popovu zato što je prihvatio da odgovori na moje pitanje i da je to bilo sasvim prikladno pitanje za njega. Da se vratim na jedno ranije pitanje. Problem 1966. godine i kasnije bio je, u stvari, u tome da Srbija sebe nije videla kao nekoga ko je na čelu. Ona je bila manje važan partner u onome što je bila decentralizovana država. To je bio njen problem.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Njen problem je bio što je posle ustavnih promena, koje su započele, ovde stoji, od 1971, ali još od 1967. godine je krenulo to, a 1971. godine su doneti bitni amandmani, što je od tada bila neravnomerna u sastavu jugoslovenske federacije. I njena borba, počevši od tada, vrlo, najpre diskretno u intelektualnim krugovima, a osamdesetih i političkim, za vraćanje ravnopravnog statusa u okviru jugoslovenske federacije. Taj neravnomerni status njoj su nametale pokrajine, koje su mogle da kontrolišu njenu politiku, a ona u svojim vlastitim pokrajinama nije imala nikakvih ingerencija.

TUŽILAC NAJS - PITANJE: Jedno od mojih prethodnih pitanja bilo je sledeće, možda se njime možemo ponovo pozabaviti, upravo u

ovakvom obliku političkog okruženja, koji ste sami opisali, koncept Velike Srbije je bio nešto do čega je vrlo lako moglo da se dođe, nešto šta je bilo vodilja za političare. U stvari je došlo do njegovog ponovnog isticanja, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Nije, to vi ... To je vaša kombinatorika. Ja to nisam ni video, ni pročitao nigde, da je to moglo biti.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ali, do Prvog svetskog rata koncept kog su svi prepoznavali uključivao je krivična dela i nasilje i od tada se o tome nije moglo otvoreno govoriti.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: O kojem konceptu? Oprostite, nisam vas razumeo.

TUŽILAC NAJS - PITANJE: O Velikoj Srbiji nije moglo otvoreno da se govori zato što su svi znali da to može da se postigne samo nasiljem, što se upravo i dogodilo.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, nije tačno. Ja sam vam govorio. Čitavo vreme moga svedočenja ovde, mog izlaganja, je dokazivanje da nije postojao koncept Velike Srbije i da ujedinjavanje srpskih zemalja oko Srbije nije Velika Srbija.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Možemo li sada da pogledamo dokazni predmet 786.

SUDIJA ROBINSON: Profesore, što se tiče zadnjeg odgovora, rekli ste da ujedinjenje srpskih zemalja oko Srbije nije Velika Srbija. Kako biste to, onda, nazvali?

SVEDOK POPOV: Srbijom.

SUDIJA ROBINSON: Srbijom? Shvatam. Hvala.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Do toga ću uskoro da dođem sa nekoliko karata. Ali, da se nadovežem na pitanje sudije Robinsona

(Robinson). Okupljanje Srba oko Srbije čini Srbiju nešto većom, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Tako je. Nešto veća jeste.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pogledajmo onda dokazni predmet 786. To je iz časopisa "Epoha". Drago mi je što mislite da je taj časopis zabavan. Hteo sam da vas podsetim na nešto što je vaš prijatelj i kolega, ispravite me ako nisam u pravu, rekao kada su mu o tome postavljena pitanja pred Pretresnim većom. Pitanje je bilo: "Pretpostavljam da znate za postojanje časopisa 'Epoha'?" On je odgovorio "Epoha?" ja sam ga ponovo pitao: "Da", i on je rekao: "Ako je to isti časopis koji je neko vreme objavljivala Socijalistička partija Srbije, onda znam". Dakle, čini se da je on potvrdio da je to bio časopis SPS-a. Sećate se da smo mi pogledali jedan primerak i jedan impresum, koji je bio nešto poput otkrovenja, od juna meseca 2002. godine, gde je pisalo da je osnivač časopisa SPS? Molio bih vas da pogledate ovaj časopis ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pogledao sam ga juče.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: ... i da pogledate kartu koju molim da stavite na grafoskop. Da li možete još jednom da je pogledate za mene, molim vas.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ako treba za ovaj Sud i deset puta.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Cenimo vašu kooperativnost. To je u redu. Hvala. Karta koja se nalazi na grafoskopu s vaše leve strane, ima legendu. Mi znamo šta u legendi stoji. Pogledajte, molim vas, kartu. Kaže da je linija s leve strane, nešto što se naziva optimalnom, koja se, naravno, kreće linijom Karlovac - Virovitica - Karlobag, zar ne? Pretresno veće to može da pronađe u prevodu na engleski na prvoj strani nakon naslovne, gde stoji optimalne zapadne granice srpskih zemalja. Naslov članka, nemamo vremena da prođemo kroz ceo članak, jer je dug, je "Kako ćemo se razgraničiti". Ističem "mi". I to se pojavljuje u časopisu koji finansira SPS. Zar nije to, u stvari, predlog za stvaranje Velike Srbije? To je bilo nakon neuspeha haške kon-

ferencije.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja sam, ako se sećate, ako ste pratili moj razgovor juče, rekao prvo da pojma nemam o časopisu “Epoha” i da sam ga dobio pred sam polazak u Hag (The Hague) i ovde ga prvi put pročitao. Drugo, da to nije bio časopis Socijalističke partije i treće, interpretacija naslova tog članka nije “Kako ćemo se mi razgraničiti”, nego “Kako ćemo se razgraničiti mi i Hrvati”. Iz teksta to proizilazi. Ali, to je jedna od mogućih kombinacija koja se javljala u kriznom periodu 1990., 1991., 1992., 1993. godine, tako da ja to ne smatram nikavim posebno ozbiljnim predlogom kojim se iko od odgovornih organa u Republici Srbiji bavio. Da jeste, znao bih.

SUDIJA ROBINSON: Dozvolio sam vam da date dodatne komentare, ali niste odgovorili na pitanje a to je: zar nije to, u stvari, predstavljalo predlog za stvaranje Velike Srbije? Dozvolio sam vam da date kratak uvod, ali još uvek dugujete odgovor.

SVEDOK POPOV: Da je ostvaren, to bio koncept, to bi bila Velika Srbija. Ali, na ostvarenje toga niko nije išao.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore, kako biste razumeli pravila, pitanje čiji je ovo časopis je nešto o čemu će da odlučuju sudije, a vaš odgovor se sada poklapa sa odgovorom koji ste mi dali kada sam vas pitao da li je iko devedesetih, ko je razgovarao o londonskom sporazumu, razmišljao o Velikoj Srbiji. Te karte su, u stvari, veoma slične, zar ne, naročito u pogledu na severozapadne granice, koje se poklapaju sa kartom Moljevića i svako ko je razmišljao u ovim terminima devedesetih, kao što ste i vi objasnili, u stvari je razmišljao u terminima Velike Srbije. To je tačno, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa ja ne mogu reći kako je ko razmišljao. Ja znam da je bilo razgovora na desetine ovakvih tema. Ali kako je ko razmišljao, pa, ne ulazim ni u čiju misao.

SUDIJA ROBINSON: To je vrlo dobar pravnički odgovor.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da pogledamo još jedan dokazni predmet

iz časopisa "Epoha" od 7. januara 1992. godine. Pre toga, nešto o novom dokaznom predmetu, da li znate za Beogradsku inicijativu?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Na koju mislite? Ja znam za onu iz Drugog svetskog rata.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Onu iz 1992. godine.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ne znam za tu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kraj 1991. godine.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ne znam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Bez obzira na to, molim vas da pogledate ovu kartu. Govorili ste nam dosta o političkom razvoju događaja tokom devedesetih. Ovo je primerak "Epohe" iz 7. januara 1992. godine. Članak imamo na srpskom i imamo prevod na engleski "Jugoslavija po treći put". Molim da poslužitelj stavi kartu na grafoskop, kako bismo je videli. To uključuje područja u Bosni u kojoj su Srbi u većini, bar se tada tako verovalo. Molim vas da u srpskom tekstu pogledate drugu stranu gde se nalazi karta. Pronađite paragraf koji kaže "Sve teritorije koje su sporne, treba staviti pod protektorat UN-a". Da li ste to pronašli?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Našao sam kartu, ali taj tekst koji citirate, nisam pronašao. Je li to na prvoj ili na drugoj strani?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Na drugoj. Oprostite, moja greška što to nisam unapred označio. Ako pogledate gornji desni ugao, to je strana koja ima kao zadnje brojke 9967.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ne vidi se. Ovde je loša kopija. Je l' ovo?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ako pogledate levu kolonu, novi odlomak ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: "Sve sporne teritorije treba" ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da. Našao sam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I tu se, otprilike, kaže: “Sve sporne teritorije”, oprostite, na engleskom to je strana koja u donjem desnom uglu ima 3 od 10. “Sve sporne teritorije treba da se stave pod protektorat Organizacije ujedinjenih nacija i “Plavih šlemova” (Blue Helmets). Time bi se možda obezbedila bolja zaštita srpskog naroda od agresije hrvatske vojske, ali bi se, istovremeno, stvorila mogućnost za izjašnjavanje stanovništva o svojoj budućoj državi, kroz pet ili više godina”. Verovatno može još da se poradi na službenom prevodu. Zatim ide sledeća rečenica: “Svetska iskustva govore da u 90 posto slučajeva teritorije koje su bile pod zaštitom OUN-a su u bližoj ili baljoj budućnosti dobile pravo na nezavisnost”. Ako ponovno pogledamo kartu i ta sporna područja i ako uzmemo u obzir pitanje sudije Robinsona koji vam je postavio ranije o srpskim područjima u Bosni, zar ovo nije usledilo nakon neuspeha haške konferencije i neuspeha beogradske inicijative? Ali, kako ste rekli, sa tim niste upoznati. Zar nije, u stvari, cilj bio da se dođe do tih teritorija, možda u okviru protektorata UN i nije li to predstavljalo već Veliku Srbiju, pod drugim nazivom?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Iz ovog vašeg dugog izlaganja nisam baš sve mogao da razumem ili da pratim, ali svejedno je. Da li vi tražite komentar moj na ovaj tekst ili nekakav odgovor?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da. Hteo bih da prokomentarišete da li ovaj plan, utvrđujući ove teritorije pod protektoratom UN, u stvari, predstavljao stvaranje Velike Srbije pod drugim imenom?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Rekao sam vam da ne znam ovaj tekst, ali za ovo što sam sada prvi put u životu video, mislim da ne može biti reči o prikrivenom stvaranju Velike Srbije. Ne razumem zašto bi Organizacija ujedinjenih nacija i “Plavi šlemovi” sprovodili svoju, svoj protektorat da bi stvorili Veliku Srbiju. Bar protiv toga su se borili i opravdano i neopravdano. Pre svega, neopravdano.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim da sad pogledate još jedan dokument koji je predstavljen tokom iznošenja uvodnih reči, a koji još nije

uvršten u dokazni spis. Ipak, hteo bih da se to sada stavi na grafoskop. To je zadnja karta iz januara 1992. godine koja je vezana uz SPS. Ova karta slikovito prikazuje situaciju od decembra meseca 1992. godine, prikazuje teritorije pod srpskom kontrolom koje su obojene svetlo plavom bojom. Ako to stavimo na grafoskop i ako pogledamo levu stranu, vidimo nešto što nije sasvim različito od karte u "Epohi", a ako pogledamo prema granici sa Crnom Gorom i Srbijom i prema istoku, vidimo male razlike, zato što vidimo da svetlo plava boja označava i zauzimanje određenih delova uz reku Drinu, uključujući i zaštićene zone poput Srebrenice, Goražda i žepe. Pretpostavljajući, profesore, da je ovo tačna karta koja pokazuje linije fronta područja pod srpskom kontrolom krajem decembra 1992. godine i imajući vaš odgovor na pitanje sudije Robinsona, zar se nije dogodilo sledeće: stvaranje Velike Srbije u onim okvirima u kojima je to bilo moguće?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Nije. Ova karta pokazuje teritorije, ako je tačna, a pretpostavljam da jeste, prihvatam da jeste, pokazuje koje su teritorije kontrolisali bosanski Srbi, budući da su se oni oduprli odlukama Skupštine Bosne i Hercegovine da se Bosna i Hercegovina otcepi od Jugoslavije. I onda je došlo do sukoba, kao što znate, u aprilu 1992. godine koji su izazvali, po mom dubokom ubeđenju i znanju, bosanski Muslimani. Ovo su teritorije koje su kontrolisale oružane snage današnje Republike Srpske, odnosno bosanskih Srba, a ne Srbije.

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, još samo jedan trenutak. Gledam na sat, a znam da smo počeli i nekoliko minuta kasnije.

SUDIJA ROBINSON: U redu.

TUŽILAC NAJS: Naravno, s obzirom na obim iskaza ovog svedoka, proveo sam puno vremena postavljajući mu pitanja o detaljima, ali pokušavam da završim što je pre moguće i to bih mogao da uradim u naredna pet minuta, ukoliko mi to dozvolite.

SUDIJA ROBINSON: Da, izvolite.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mislim da je tako bolje i za Sud. Postoji još jedno pitanje na koje bih hteo da se osvrnem, a radi se o "Kutiljerovom planu" (Cutileiro Plan) o kome ste vi juče svedočili. Možda nemam dovoljno kopija. Napraviću kopije tokom pauze. Evo ovde dve verzije, engleska i BHS verzija dokumenta. Dakle, radi se o "Kutiljerovom planu". Pogledajte ovaj dokument. Radi se o novom dokumentu. Žao mi je što nisam rekao gospođi Diklić (Diklich). Radi se o dokumentu saveznog Ministarstva za inostrane poslove od 9. avgusta 1994. godine, o kratkoj informaciji o, takozvanom, "Kutiljerovom planu" za bivšu Bosnu i Hercegovinu. Molim poslužitelja da na grafoskop stavi drugu stranu, budući da nemamo vremena da sve to pročitamo. Ova dva paragrafa glase: "Sa današnje distance" ... U stvari, počnimo malo ranije: "Kutiljerov plan' su, najpre, prihvatile sve tri strane u Bosni i Hercegovini. Međutim, ubrzo posle toga, muslimanska strana je ovaj plan odbacila i time dodatno podstakla izbijanje rata u ovoj bivšoj jugoslovenskoj republici. Sa današnje distance je uočljivo da je time učinila fatalnu grešku. Osim što je došlo do krvavog građanskog rata, kasniji planovi međunarodne zajednice, izuzev 'Vens-Ovenovog plana' (Vance - Owen Plan), uključujući i poslednji plan Kontakt grupe (Contact Group), pokazali su se povoljnijim za srpsku stranu. Međutim, vrednost 'Kutiljerovog plana' se sastojala u tome što je međunarodna zajednica već tada izrazila spremnost da legalizuje i međunarodno-pravno verifikuje granice srpskih teritorija u Bosni i Hercegovini. Na žalost, ni posle dvogodišnjeg rata u ovoj bivšoj jugoslovenskoj republici, te granice nisu formalno priznate". Dakle, pogledajte ovaj dokument. Moguće je da ga niste nikad ranije videli, ali ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Nisam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: ... vidi se zašto je taj plan favorizovan zato

što je postojala spremnost da se verifikuju granice srpskih teritorija u Bosni i Hercegovini. Dakle, zbog toga je favorizovan taj plan, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Tako je, jer reč je o granicama, o srpskim teritorijama ... O granicama srpskog naroda u Bosni i Hercegovini. Vrlo precizno treba razlikovati granice srpskih teritorija u Bosni i Hercegovini od granica Republike Srbije. Dakle, to nije legalizacija granica Republike Srbije, nego Srba u Bosni i Hercegovini, koji su tražili zaštitu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Naravno, ovo je pitanje o kojem će da odlučuju sudije, ali da je u glavama onih koji su to planirali, da su oni imali nameru da se te teritorije Bosne na kraju povežu sa samom Srbijom, to bi, u stvari, značilo isto kao i želja da se stvori Velika Srbija, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: To ne bi značilo isto. I danas postoje posebne veze između Srbije i Republike Srpske i ekonomske i društvene i kulturne i političke, pa ne znači stvaranje Velike Srbije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Oprostite, da je plan postojao da se povežu te teritorije, onda bi planeri takve povezanosti na umu imali koncept Velike Srbije. Dakle, to je isto kao i sa kartom londonskog ugovora i, takođe, kao što je slučaj s onom kartom iz "Epohe".

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, sobzirom na odgovor na vaše poslednje pitanje, možda ne biste trebali da kažete šta je bilo u glavama onih koji su to planirali, možda biste samo trebali da pitate da li bi povezivanje tih teritorija bilo konzistentno sa konceptom Velike Srbije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Zahvalan sam na vašoj formulaciji.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: I ja sam zahvalan gospodinu Robinsonu što je onemogućio, ovako, u kondicionalima postavljanje pitanja. Inače, ja mislim da se ovo ne bi moglo identifikovati sa stvaranjem Velike Srbije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Moje poslednje pitanje je sledeće: vi ste član SPS-a i to dugo godina. Tačno je, zar ne, da je SPS sarađivao sa Šešeljevom strankom 1991. godine i 1992. godine? U jednoj fazi optuženi je za Šešelja, čak, rekao da se radi o najboljem političaru koga on poznaje. To je tačno, zar ne? Radi se o 1992. godini i 1993. godini. Zahvaljujem se na ispravci.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja o toj saradnji ne znam. Znam da su formirali Vladu nacionalnog jedinstva, ako se ne varam, neka me ispravi gospodin Milošević, 1998. godine.

TUŽILAC NAJS: U redu. Hvala.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, da li ste se pozabavili dokaznim predmetima?

TUŽILAC NAJS: Ne, nisam. Molim vas da se uvrste u dokazni spis dokumenti iz "Epohe".

SUDIJA KVON: Zašto ne počnemo od "Londonskog ugovora", Srpskog kongresa ujedinjenja.

sekretar: To će biti dokazni predmet Tužilaštva 806.

TUŽILAC NAJS: Zaista, s tim treba započeti.

SUDIJA KVON: Moljevićeva mapa.

TUŽILAC NAJS: Deo ovog dokumenta je već uvršten. Ali možda bismo ponovo mogli da ga uvrstimo. Radi se o samo dve strane.

sekretar: To će biti dokazni predmet 807.

TUŽILAC NAJS: Zatim imamo izdanje "Epohe" od 7. januara 1992. godine.

sekretar: To će biti dokazni predmet 808.

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, imamo jednu od karata za koju sam rekao da je pokazana tokom uvodne reči. Do sada nije uvrštena u dokazni spis. Ali za ovu kartu nemamo izvor ko ju je napravio. Naravno, svedok je rekao da on prihvata tu kartu i to može da bude smernica kakav je naš stav.

SUDIJA ROBINSON: Po mišljenju Pretresnog veća katra može da se uvrsti u dokazni spis.

sekretar: 809.

TUŽILAC NAJS: I na kraju imamo dopis saveznog Ministarstva za inostrane poslove o Kutiljerovom planu, 9. avgust 1994. godine,

sekretar: Dokazni predmet 810.

TUŽILAC NAJS: Hvala. Što se tiče dokaza Odbrane, mislim da još uvek nismo dobili prevode tih dokumenata od juče.

SUDIJA ROBINSON: Na kraju dodatnog ispitivanja Pretresno veće će da donese odluku o dokaznim predmetima koji su predočeni tokom glavnog ispitivanja. Gospodine Miloševiću, da li imate nameru da postavljate dodatna pitanja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Vrlo kratko, jer se veoma žurim zbog ... Kažem vrlo kratko jer se veoma žurim zbog profesora Mihailovića koji treba da završi pre nego što prekinete rad. Sutra, naravno. Pre nego što sutra prekinete rad, pa se ja nadam da ću uspeti da završim.

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam. Pauza od 20 minuta. Molim da se pravni savetnik pridruži Pretresnom veću.

(pauza)

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, možete da počnete.

DODATNO ISPITIVANJE: OPTUŽENI MILOŠEVIĆ

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala, gospodine Robinson. Profesore Popov, gospodin Najs vam je citirao jedan deo pasusa iz vašeg ekspertskeg rada na strani 39, to je pretposlednja stranica vašeg rada i sugerirao da je to kasnije dovelo do sukoba. E sad, ja bih želeo da vam pročitam ceo pasus, pa ćete mi onda odgovoriti na pitanje da li je to, da li to može da se tvrdi na osnovu ovoga što vi govorite ili se tvrdi nešto sasvim drugo, a evo kako glasi ceo pasus: "U rafiniranoj i ublaženoj formi, ovu iracionalnu", naglašavam, dakle, "ovu iracionalnu teoriju su na ekonomsko-političkom planu u socijalističkoj Jugoslaviji posle kraćeg perioda, takozvanog, partizanskog jugoslovenstva, zapravo jugoslovenskog patriotizma šesdesetih godina, prihvatili vodeći politički ljudi Hrvatske (kao neko zaveštanje najvećeg hrvatskog nacional-komuniste Andrije Hebranga) prihvatili vodeći politički ljudi Hrvatske". I onda se navode oni, "snažno podržavani od separatista drugih naroda", pa se govori "Slovenca, Edvarda Kardelja", druge ličnosti jugoslovenske politike: "Oni su korak po korak krenuli ka demontiranju Jugoslavije uz svezaglušujuću buku o pretnjama velikosrpskog centralizma i nacionalizma koji ugrožava razvoj i demokratizaciju države. Nemoćna da se usprotivi ovom gromkom i organizovanom horu napadača na velikosrpski nacionalizam. Pridruživala mu se i većina srpskih komunista, čuvajući svoje položaje u društvu i vlasti. Kampanje protiv srpskog nacionalizma, centralizma i hegemonizma dostizale su krešendo u vreme odlučnijih mera na slabljenju jugoslovenske federacije". Prvo vas pitam, profesore, da li je tada postojao nekakav velikosrpski nacionalizam, centralizam i hegemonizam? Jer govorite o kampanjama protiv velikosrpskog nacional-

izma, hegemonizma i centralizma.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Te kampanje su imale zadatak da prikriju, zapravo, težnje ka onom što sam nazvao demontiranjem federacije. Dakle, velikosrpskog nacionalizma ni tada nije bilo, samo se on izvlačio iz tama istorije, ne bi li se opravdala težnja ka razbijanju Jugoslavije i stvaranju samostalnih nacionalnih država. A srpski komunisti koje ste ovde ... Neki ... Većina srpskih komunista nije ništa drugo radila, nego je trčala od 1966. godine, negde do kraja 1980. godine, do Titove smrti, sa plenuma na plenum, da bi dokazivala i da bi se opravdavala da nema srpskog nacionalizma i da će ga oni suzbiti gde god se on pojavio. Nепrestano se moljakalo za razumevanje da će oni, i za poverenje, da će oni taj nacionalizam suzbiti gde god bi se pojavio.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, pitanje je, profesore, da li je to što je, kako je gospodin Najs objašnjavao, Srbija gubila nekakav svoj dominantni položaj, dovelo do sukoba kasnije, kako je on to rekao? Je li to dovelo do sukoba?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, ona nije imala dominantni položaj.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Naravno da nije imala.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Do sukoba je dovela težnja da se Jugoslavija rasturi, rastvori na svoje nacionalne republike, kao samostalne države.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A onda karaj pasusa vašeg. Skrećem vam pažnju da bih vam postavio pitanje: "A kada je Srbija", to je sve jedan pasus.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da, da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Nije slučajno to jedan pasus, jer je izložena celovita misao: "A kada je Srbija 1987-1988. godine rešila da se energično založi za odbranu Jugoslavije i svog ravnopravnog položaja u Federaciji, presecanjem centrifugalnih tendencija u sop-

stvenoj republici, separatističke snage su, uz besomučnu kampanju protiv stvaranja 'Velike Srbije', stupile u protivakciju. Svesrdno podržane od moćnih inostranih faktora, ove snage su uspele da izazovu krvavi međuetnički i međukonfesionalni rat i razbijanje Jugoslavije". Dakle, u samom tekstu ovog jednog jedinog pasusa vi dajete odgovor kako je izazvan rat. Dakle, pitanje gospodina Najsa: je li ovo što su Srbi radili kasnije dovelo do sukoba ili nije, molim vas, odgovorite na njega, imajući u vidu ovo što sam vam citirao?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, naravno da nije. Ovo što sam rekao, ostajem pri tome ... Što sam uneo u tekst, nema smisla da ja sad to obrazlažem masom novih činjenica.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, profesore. Kasnije i do kraja samog teksta vi kažete: "U praćenju dugovečnog mita i stereotipa o Velikoj Srbiji, navodnoj Velikoj Srbiji, o navodnoj sklonosti Srba prema agresiji i hegemonizmu, za srpski narod našeg vremena je najtragičnije saznanje da se on održava i neguje i neporedivom snagom širi svetom već gotovo deceniju i po". Šta se to "neguje i širi svetom već deceniju i po"?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa širi se taj stereotip o Srbiji kao hegemonisti i kao državi koja teži, koja većito teži da nekoga pokori i da na taj način, pokoravajući druge narode, stvori svoju veliku i moćnu državu na Balkanu. To je taj stereotip koji je došao do izražaja u nizu knjiga koje sam ja ovde pomenuo. Samo ću vam sad citirati Noela Malkolma (Noel Malcolm) i njegove dve knjige napisane, žargonom rečeno, hokus-pokus za po godinu dana o Kosovu i o Bosni i Hercegovini koje je naša historiografija rasturila na komade, a gospodin Noel Malcolm nije hteo da dođe na tu diskusiju koja je bila o njegovim knjigama organizovana.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa, recite mi onda, pošto vi kažete ovde: "Bezbrojna su tendenciozna tumačenja, neistinite optužbe i prekrjanja istorije pomoću kojih se danas napada tobožnje velikosrpstvo i njegova agresija i genocid koji sprovodi. A sav taj pseudonaučni mutljag" i onda navodite između ostalog i Noela

Malkolma i tako dalje. Da li je u Akademiji napravljen ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, znam da na umu imate sledećeg svedoka, ali vas prevodioci mole da malo sporije čitate tekst i da identifikujete paragraf.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: To je na samom kraju rada. To je ovaj poslednji pasus, pred kraj tog poslednjeg pasusa, gde se kaže ono što je gospodin Najs juče citirao: "Sav taj pseudonaučni mutljag" pa navodite onda razne autore, uključujući i Noela Malkolma, Odri Bading (Audrey Budding) i tako dalje "i ko zna koliko drugih, kao i njihov srpski skutonoša, nema drugi zadatak, do da osudom navodnog velikosrpskog hegemonizma prokrči puteve novom svet-skom poretku i mondijalizmu u ovom delu Evrope (Europe). Ova propaganda, poduprta mnogo drastičnijim političkim, ekonomskim i vojnim sredstvima, ima jedan sada već vidljiv cilj da se srpski narod rascepa na nekoliko celina u kojima će lakše gubiti nacionalni identitet. Da se Srbija svede na predkumanovske granice, potpuno nesposobna za samostalan život i da se učini najmanje jednako među jednikima u savremenom, navodno, demokratskom svetu". I vi tu se pozivate i na izvore koje imate u vidu. Dakle, profesore, vi ste u Akademiji, mislim da je to jedna grupa akademika napravila odgovor na knjigu Noela Malkolma.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Jeste.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li je tačno da ste vi ocenili tada tu knjigu kao jedan obični falsifikat?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, naravno. Zato sam ja i upotrebio ovaj grubi izraz "mutljag", jer tu ima svega i svačega, samo prave nauke nema.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro profesore. Mislim da je to ... Jeste li hteli nešto da dodate?

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, pre nego što nastavite želeo bih nešto da razjasnim sa prevodiocima. Reč "drags", u

engleskom tekstu, po vama treba da se prevede sa *“merchanist”*.

prevodioci: To bi bio mnogo bolji prevod nego *“mutljag”*.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, to je onda malo različita konotacija.

TUŽILAC NAJS: Da. Možda je blaga razlika u konotaciji, ali čitav taj paragraf je i dalje izuzetno kritičan u odnosu na jednog profesionalca.

SUDIJA ROBINSON: Izvolite. Nastavite, gospodine Miloševiću. Da li ste vi želeli nešto da kažete, profesore.

SVEDOK POPOV: *“Drags”* nije, ta reč ne znači *“drags”*.

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, ovde je ... Ovde se vama zamera što upotrebljavate, navodno, neki grub jezik, što ja, naravno, ne nalazim, da je grub. Ovde je težište, čini mi se, na ovome što kažete, da je reč o pseudonaučnom karakteru tih knjiga koje su objavljene.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da, o tome je reč.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pre svega. A koja će se još reč upotrebiti, nije bitno. Bitno je da je ocena, dakle, bila i grupe srpskih akademika koji su radili kritiku knjige Noela Malkolma, da se radi o jednom pseudonaučnom radu. A je li vam poznato, ja nemam proverenu tu činjenicu, da je, na primer, ta knjiga Noela Malkolma podeljena pripadnicima KFOR-a (Kosovo Force) na Kosovu ili se deli raznim učesnicima ...

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, opet imamo seriju sugestivnih i tendencioznih pitanja. Ovaj prvi komentar u vezi sa knjigom Noela

Malkolma je, takođe, to bio, ali ne mogu svaki put da ustajem i da prigovaram, mada mora da postoji neki limit.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, znate pravila. Nemojte da stavljate odgovor u usta svedoka. Molim vas da preformulišete pitanje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Samo recite profesore kako ste ocenili tu knjigu Noela Malkolma i slične knjige u Akademiji nauka i od strane, od strane kompetentnih naučnika koji se time bave?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Bilo bi dugo da objašnjavam, ali u jednoj rečenici ću reći. Ocenjeno je kao jedna improvizacija u kojoj je, da upotrebim umesto "mutljag", "pel-mel" (Pall-Mall) jedan, načinjen od istorijskih tačnih i netačnih činjenica iz koje se apsolutno do prave istine ne može doći.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Uz to samo jedno pitanje. Gospodin Najs je sugerirao da postoje ozbiljni akademici koji ne dele vaša mišljenja, nastojeći da dovede u ravnotežu ono što je historiografija utvrdila nepobitno i neka mišljenja, on je, doduše, za mene neodređeno pomenuo nekog albanskog akademika. Da li se to na bilo kakav način sa naučne tačke gledišta može dovesti u ravnotežu?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, teško je dovesti u ravnotežu, jer Ali Hadri (Ali Hadri) je bio vodeći istoričar na Kosovu i on je zastupao u historiografiji tu tezu da su Srbi okupirali Kosovo u XII ili XIII i da su, zbog toga, to vekovne teritorije albanskog naroda. Kad su Srbi došli onda tamo Albanaca nije bilo, jer su pre Srba silne varvarske najezde to područje ispraznile. Ja mogu i nabrojati sve te najezde, ali nema smisla da zadržavamo Sud.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Kratko jedno pitanje. Sad nam je dato ovde na uvid, jedan tekst Ministarstva za inostrane poslove, koji nosi naziv "Kratka informacija o takozvanom Kutiljerovom planu za Bosnu i Hercegovinu". Vi ste je pogledali, malopre, je li tako?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Jesam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Datum stoji 9. avgust 1994. godine. Znači, dve i po godine posle Kutiljerovog plana neko iz Ministarstva daje informaciju o sadržini plana, je li tako?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Jeste.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Jer govori o "Kutiljerovom planu" iz marta 1992. godine. I u prvom pasusu kaže: "Prvi plan koji je međunarodna zajednica prezentirala kao zvaničan predlog za rešenje krize u Bosni i Hercegovini. Tvorac ovog plana je bila Evropska zajednica (European Community) koja se, u to vreme, najaktivnije bavila problemima u ovoj bivšoj jugoslovenskoj republici." Da li je, dakle, nesporno da su svi mirovni planovi koje je nudila međunarodna zajednica i kad je reč o planu Vensa i Ovena (Vance - Owen Plan), i kad je rečm kasnijem o planovima Ovena i Stoltenberga (Owen - Stoltenberg Plan), Kontakt grupe (Contact Group) i, konačno, usvojenom i postignutom planu "Dejtonskog sporazuma" (Dayton Accord), svi ti planovi koje je nudila međunarodna zajednica imali u vidu utvrđivanje srpskog, hrvatskog i muslimanskog entiteta u Bosni i Hercegovini? Jesu li to bili predlozi međunarodne zajednice sve vreme?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: O tome se čitavo vreme radilo. Ja ne mogu da sada kažem da znam šta u svakom od tih planova piše, ali ovo što je u Kutiljerovom i Vens-Ovenovom planu, to znam sigurno, a i u Dejtonskom sporazumu znam da je bila reč o tome da se Srbima obezbedi, Srbima iz Bosne, obezbedi entitet koji će ih zaštititi od manipulacija ili od majorizacije muslimanskog življa.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li je tu jasno da su Srbi u Bosni i Hercegovini zahtevali ništa više od ravnopravnosti, od ravnopravnog tretmana sa drugim narodima, jer su predstavljali konstitutivni narod Bosne i Hercegovine, je li to pod ikakvom sumnjom?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja sam već rekao, čini mi se, da je ravnopravnost reč koja je najčešće upotrbljavana u srpskoj političkoj

terminologiji i u XIX i XX veku, pa i sada, na pragu XXI. Dakle, i u Bosni.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Professore, molim vas da pogledate ovu kartu? Možete da je stavite na grafoskop. Ovu tamno i svetlo plavu kartu koju je, maločas, gospodin Najs prezentirao. Ja sam je dobio kad i vi. Skrećem vam pažnju na granice Republike Bosne i Hercegovine i ondašnje i sadašnje. Da li je uočljivo da bi ova karta mogla da nosi i neki drugi naziv, jer ovde se kaže: "Područja pod srpskom kontrolom", pokazuje. Da li bi ova karta mogla slobodno da nosi naziv "Područja na kojima Srbi predstavljaju većinsko stanovništvo", ako bi s te strane mi pristupili razmatranju te karte?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, ja ovde vidim, otprilike, da je to neka etnička karta srpskog naroda u Bosni i Hercegovini.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Recite mi jesu li Srbi došli pa okupirali te teritorije ili su živeli vekovima na njima?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: To su njihove teritorije od doseljavanja Slovena na Balkan.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Ali ne činili vam se da postoji frapantna sličnost između ovih teritorija koje su svetlo plave u granicama Bosne i Hercegovine sa teritorijama sadašnjeg srpskog entiteta, odnosno Republikom Srpskom, koja je u Dejtonu i uspostavljena i ozakonjena? Da li, da li vidite frapantnu sličnost tih teritorija?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Sad ne znam da li mogu da kažem baš frapantno, ali sličnost je očevidna.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Hvala, profesore. Sada da se pozabavimo samo sa još nekoliko stvari. Pitao vas je gospodin Najs o Beogradskoj inicijativi. Meni je moj saradnik, profesor Rakić, izvukao jedan članak i to hrvatski iz Herceg-Bosne: "Raspad SFRJ i priprema agresije", koji je jako antisrpski, međutim, ja ću iz njega

citirati, sad u pauzi slušajući ovo, ja ću iz njega citirati samo jedan, pa ću vam osvežiti pamćenje, samo jedan mali deo, jedan pasus, koji kaže: "Pokušaj sporazuma Beograda s Muslimanima iz Bosne i Hercegovine 1991. godine takođe je propao. Takozvana 'Beogradska inicijativa', nazvana po pregovorima S. Miloševića sa Adilom Zulfikarpašićem, vođom Bošnjačke stranke, propala je. Glavna politička stranka Muslimana, SDA, na čelu sa Alijom Izetbegovićem nije prihvatila inicijativu Srbije da Bosna i Hercegovina ostane u Jugoslaviji". Vi se sećate, dakle, nadam se, da je bilo pregovora. Ti pregovori su nazvani 'Beogradska inicijativa', da Bosna i Hercegovina ostane u Jugoslaviji. Da li se sećate toga?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Smetnuo sam s uma ...

TUŽILAC NAJS: Časni Sude.

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, gospodine Najis.

TUŽILAC NAJS: Svedok je bio prilično jasan. Rekao je da, iako je znao za inicijativu početkom veka, nije znao za ovu konkretnu, kasniju. Dakle, nadam se da njegovo pamćenje može da se osveži bez postavljanja sugestivnih pitanja i to bi bio prikladan način. Ako se ne seća inicijative, ne seća se. Sledeći svedok će možda više biti u mogućnosti da govori o ovoj temi.

SUDIJA ROBINSON: Profesore, tokom unakrsnog ispitivanja ste rekli da se ne sećate tih pregovora, odnosno, da ne znate za "Beogradsku inicijativu".

SVEDOK POPOV: Ja sam ... Sećam se da su vođeni ovi pregovori. Kako se ne bih sećao. O tome smo neprestano mislili šta nas čeka i u kakvoj smo situaciji, ali da je, da su ti pregovori neka "Beogradska inicijativa", tog se, doista, ne sećam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Bitna je suština koje se sećate?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li se sećate da je tada nuđeno Izetbegoviću da bude predsednik Jugoslavije?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Moram da priznam, ne sećam se. Verovatno je tako, ali ne mogu sada da se setiti toga.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li vam se čini da bi mogla da bude ostvarivana nekakva ideja Velike Srbije sa Izetbegovićem kao predsednikom?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: To je smešna inicijativa, ako je postojala.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da bi mogla da bude Velika Srbija sa Izetbegovićem kao predsednikom, je li tako?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ma, nepojmljiva ideja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, profesore. Hvala vam. Da se vratimo na ovu "Epohu", časopis "Epoha". Ovde, da zanemarimo ovo ko je izdavač. Tu piše da je izdavač Deoničarsko društvo, Akcionarsko društvo. To nije ni bitno. Za mene je bitnije šta autor kaže. Molim vas, pošto vi imate "Epohu" ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Trebalo bi da je imam, ali sam mislio da je skinuta s dnevnog reda pa sam ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: I ja sam mislio, pa je nisam ni poneo ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: ... pa sam je negde zaturio ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ...ali ako je vi niste negde zaturili, zamolio bih vas samo da pogledate.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pokušaću da je nađem. Na žalost nemam.

SUDIJA ROBINSON: Pokažite to svedoku.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ne, to nije ta “Epoha”, nego ona ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: ... to nije ta. To je ona iz 1991. godine.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... juče koju smo gledali iz 1991. godine.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Da li se sećate profesore, ja je, zaista, nisam očekivao ponovo da bude na dnevnom redu, pa nisam poneo, da uz tu mapu, koju gospodin Najs ovde prikazuje, da autor teksta, Jovan Ilić, juče smo čitali njegov citat ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Tako je.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... upravo kaže da ta, takozvana, optimalna granica nije dobro rešenje?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Jeste. On kaže, sećam se dobro da kaže da bi time još novih 150 ... Milion i 500.000 Hrvata ušlo u sastav Velike Srbije, a takva nam Srbija ne treba.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Prema tome, članak govori o tome, da ono što se na mapi vidi nije dobro rešenje, a ne da, da propagira takvu mapu. To su razni polemički tekstovi u vezi sa tekućom aktuelnom situacijom o kojoj se u javnosti govori. Da li je to sporno?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Nije sporno. Treba čitati tekst, jer ako se sama karta pogleda, onda se ne razume dobro o čemu je reč, a taj autor daje razne mogućnosti i osporava tu, takozvanu, optimalnu granicu, ako se dobro sećam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Naravno.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: I baš sam to i podvukao.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Naravno. Upravo je suština o

tome. Ne sad ko je izdavač, nego kakav je odnos prema tim pitanjima, a on kaže u tekstu, ako se čita tekst, da to nije dobro rešenje.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Tako je.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: I na kraju, da li se sećate da smo citirali deo gde kaže da se ljudi moraju da, naročito omladina ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Omladina.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... da se vaspitava u duhu tolerancije, ravnopravnosti, razvoja međunarodnih veza i tako dalje. Dakle, u svakom slučaju, jedan pozitivan stav i odnos prema tome, a nikako nešto što bi bila neka nacionalna mržnja ili neka konfrontacija?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, jeste. To smo juče čitali ovde i citirali.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, ovde je predstavljena jedna mapa koja se u tekstu kritikuje kao mapa za koju se tekst zalaže, što ja mislim da je zaista manipulacija. E sada, molim vas. Imate ovu "Epohu" ...

SUDIJA ROBINSON: Ne, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Šta "ne" gospodine Robinson?

SUDIJA ROBINSON: Apsolutno je neprihvatljivo da se kaže da je to bilo prezentirano kao manipulacija. To nije sudski jezik i za njega ne postoji osnov. Već sam vam ranije rekao da nećemo da prihvatimo takav način izražavanja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: A kad pročitate tekst, ako vam ga prevedu, onda ćete videti da sam u pravu, gospodine Robinson, bez obzira ...

SUDIJA ROBINSON: Na Pretresenom veću je da odluči koju težinu

će tome da da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Sada imate ovu “Epohu” koju vam je maločas poslužitelj nudio, gde je izveštaj sa jednog velikog skupa. Piše: “Posle dužeg vremena, gužva u Skupštini, predstavnici partija”. To je fotografija koja se vidi na prvoj strani. “Jugoslavija treći put”. Pa je podnaslov, molim vas da pogledate to, malopre vam je nudio ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa i odneo je.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... pa je odneo. Dajte, molim vas, ovu “Epohu”. “Jugoslavija po treći put”, pa je podnaslov “Kao i pre 70 godina, Jugoslavija je najbolji, ali ne i jedini srpski izbor. Može li se jugoslovensko tmurno nebo ovog puta razvedriti bez velike bure ili s njom”. To je članak novinara koji je i sada, nesumnjivo, funkcioner Socijalističke partije, u to vreme novinar koji je taj članak pripremio. I da li je tu jasno da je reč o izveštaju koji počinje citatom Ive Andrića ... Naš jedini nobelovac, Ivo Andrić, zapisao je jednom prilikom “da svaki rat, pa i onaj najduži, samo protrese pitanja zbog kojih se zaratilo, a ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Njihovo rešenje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... njihovo rešenje”, kod mene nije dobar, nije dobro ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ne vidi se ni ovde.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: “ostavlja vremenima koja nastupaju za sklapanje mira. Svaki mir mora neko započeti, isto kao što neko započinje rat. Prva nedelja ovog januara je donela dva događaja: prve korake ka uspostavljanju mira, sporazum Sajrunsa Vensa, jugoslovenskih i hrvatskih vlasti o razmeštanju ‘Plavih šlemova’”. Dakle, govori se o sporazumu jugoslovenskih i hrvatskih vlasti o uspostavljanju “Plavih šlemova” tamo gde je došlo do sukoba na područjima na kojima su isključivo živeli, u ogromnoj

većini, Srbi. Je li to tačno?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, da. Mi smo neprestano imali na dnevnom redu mirovne inicijative i prihvatili smo svaku dobronamernu mirovnu, svaki dobronamerni mirovni predlog.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E sad na toj, na stranici koja je ovde obeležena njihovim ERN brojem 03609966, izveštač daje ... Ta stranica cela nosi spisak partija, udruženja, pokreta i organizacija učesnika konvencije za novu Jugoslaviju. Dakle, to je jedna široka inicijativa, da je samo spisak partija i pokreta koji su predstavljeni zauzeo čitavu stranicu. A ovde je fotografija, verovatno te, odabrana: Dževad Galijašević, nekadašnji prognanik iz Moševca, tu govori Dževad. Mora biti Musliman, na primer.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Biće.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Prema tome, da li se ovde vidi, profesore, na ovoj strani koja nosi poslednji broj 66, a vidim dole strana je 11 u samom časopisu, da je na puna tri stupca, znači, na celoj stranici samo spisak svih mogućih partija, udruženja i pokreta, koji su učesnici te konvencije za novu Jugoslaviju . Jeste videli tu stranu?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa borba ... Jeste. Raspoloženje za čuvanje Jugoslavije je bilo dosta široko, ne dosta, nego veoma široko i rašireno. I govorilo se da je Bosna, zapravo, tvrđava Jugoslavije, jer je ona slična po svom etničkom sastavu, kao što je bila i Jugoslavija i da je ona taj kohezioni faktor. Međutim, koliko ja sada vidim ovde na brzinu, mnogo je tu organizacija, upravo, iz Bosne i nije mi, to me uopšte ne čudi, jer je pokret za odbranu Jugoslavije početkom 1992. godine bio još vrlo snažan.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa ima raznih, svih mogućih partija. Ima partija iz Tuzle, iz Sarajeva, iz Tuzle, Sarajeva ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Šehovića.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... Šehovića ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Mostara.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... i tako dalje. Dakle, da bi se razumela ova konvencija, da li smatrate da bi logično bilo da se ima u vidu ko su sve učesnici i da je ovo spisak samo predstavnika tih pokreta i partija koji su učestvovali u toj konvenciji. Profesore, da li je ova konvencija bila posvećena postizanju mira i očuvanju Jugoslavije?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: U to nema sumnje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Tu se negde vidi i fotografija tadašnjeg predsednika Predsedništva, inače iz Crne Gore, Branka Kostića, koji je pozdravio bio konvenciju ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Jeste.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... i gde se ljudi iz svih Republika ... Samo još par pitanja. Profesore, molim vas, ovde se stalno postavljalo pitanje, kad Srbija ne dominira, onda ona proizvodi probleme. Prvo, da li je Srbija dominirala Jugoslavijom uopšte od njenog stvaranja? Znači i prvom Jugoslavijom, između dva rata i drugom Jugoslavijom posle, Drugog svetskog rata. Vama je, na neki način bilo postavljeno pitanje, ko je bio u većini u Vladi, između dva rata. Međutim, ja vam postavljam pitanje da li je Srbija dominirala između dva rata?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: U temelju dominacije je ekonomska premoć. U tom pogledu Srbija ne da nije dominirala, nego je jako zaostajala za drugima. Drugi problem su finansije. Opet je zapadni deo zemlje, naročito Hrvatska i Slovenija, bio dominantan. Ako je igde dominirala, Srbija je ... Srpski živalj, ne Srbija, srpski živalj, naročito onaj iz krajine i tako dalje, dominirao je u žandarmeriji, jer to su krajišnici, navikli na oružje i na uniformu i na pušku. Oni su najčešće se zapošljavali u žandarmeriji. Bilo je nešto premoći Srba u birokratiji državnoj i to u nižim slojevima i bila je, doista, u vojnim školama, osim pomorskim i vazduhoplovnim, gde su dominirali Hrvati i Slovenci, dominantni su bili, dominantan je bio broj kadeta

Srba. Eto, tu je dominirala Srbija.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, a ko je dominirao u Jugoslaviji sve vreme, od Drugog svetskog rata do 1992. godine?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, čini mi da je do šesdesetih godina bila uspostavljena jedna dosta dobra federacija ravnoteže koja je poremećena, upravo, sredinom šesdesetih godina, kada je Edvard Kardelj postavio Titu pitanje i to se zna, to je napisao hrvatski istoričar, Bilandžić: "Šta će biti, Stari, kada mi nestanemo sa scene? Zavladaće Srbi. Hajde da nešto učinimo". I tad su počele ... To je ... 1962. godine on je bio postavljen ... Postavio na jednom sastanku, zatvorenom sastanku na kome je taj Dušan Bilandžić, hrvatski rukovodilac, politički, bio prisutan ili je bar video dokumenta. Tad je počelo razmišljanje o tome kako demontirati Jugoslaviju da bi se, eventualna premoć Srba, onemogućila.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Kao nekakva potencijalna opasnost, je li tako?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Kao potencijalna opasnost.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, ko je dominirao Jugoslavijom od Drugog svetskog rata do 1992. godine?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Do šesdesetih niko nije dominirao. Neka ravnoteža je postojala. Posle toga Hrvati i Slovenci.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Sve vreme.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Sve vreme.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala profesore. Nemam dodatnih pitanja više. Srećan vam put.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Hvala vam lepo, gospodine predsedniče.

SUDIJA ROBINSON: Hteo bih da se sada pozabavimo dokaznim

predmetima. Izveštaj veštaka sa fusnotama se uvrštava u spis, kao i sledeći tabulatori: tabulator 1, neprevedena knjiga, označena za svrhu identifikacije; tabulator 2, "Načertanije", neprevedeno, označeno za svrhu identifikacije; tabulator 3, "Niška deklaracija", prevedena, prihvaćena; tabulator 5.1, pismo Franje Supila ser Edvardu Greju, neprevedeno, označeno za svrhu identifikacije; pismo Supila Pašiću, neprevedeno, označeno za svrhu identifikacije.

SUDIJA KVON: Gospodine Miloševiću, možete li da nam kažete koji je broj tabulatora za to pismo?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Sad ću da vam kažem. Sad sam odložio, sad sam odložio. Ja mislim da je to isto tabulator 5.

SUDIJA ROBINSON: Pismo Supila Pašiću, je li to 5.1?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: To je tabulator 5, kolekcija dokumenata. Ali nemam ceo registrator zato što sam mislio da mi neće trebati.

SUDIJA ROBINSON: "Krfska deklaracija", neprevedena, označena za svrhu identifikacije; tabulator 5.7, izjava Nikole Pašića, neprevedeno, označeno za svrhu identifikacije. Slično tome, pismo upućeno Pašiću, neprevedeno, označeno za svrhu identifikacije. Zatim, pismo Stjepana Radića engleskoj Vladi, neprevedeno, označeno za svrhu identifikacije. Radićev intervju, neprevedeno, označeno za svrhu identifikacije. Tabulator 6, karta jedinstvene Srbije, doktor Stevan Moljević, uvrštava se. Tabulator 13, još jedna karta, uvrštava se. Tabulator 15, još jedna karta, uvrštava se. Tabulator 16, još jedna karta, uvrštava se. To su dokazni predmeti koji će biti ili uvršteni ili se označavaju za identifikaciju. Profesore Popov, ovime zaključujemo vaše svedočenje. Pre nego što odete, hteo bih nešto da kažem gospodinu Miloševiću. Podsetili su me da postoje tri stavke koje nisu uključene u popis koji sam spomenuo. To je karta u boji "Londonskog ugovora", druga karta, Kutiljerova karta i Vens-Ovenova karta. Da li želite da se to uvrsti?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Trebalo bi uključiti.

SUDIJA ROBINSON: Onda se to uvrštava. Koji je broj dodeljen izveštaju?

sekretar: Izveštaj je dokazni predmet D263, a registrator sa tabulatorima je D264.

SUDIJA ROBINSON: Hvala, profesore Popov. Ovim zaključujemo vaše svedočenje. Hvala što ste svedočili pred Međunarodnim sudom. Sada možete da napustite sudnicu.

SVEDOK POPOV: Hvala. Do viđenja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson.

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson, želim da iskoristim vreme dok dođe sledeći svedok, da postavim jedan zahtev. Naime, ja sam dobio u toku ovog vikenda vaš nalog da vam dam sledećih 50 svedoka, što ću ja, naravno, da učinim. Međutim, prema planu pojavljivanja svedoka, meni je veoma bitno da se sada pojave svedoci za koje sam od vas već tražio da izdate nalog da dođu ovde da svedoče. Reč je samo o jednom delu tih svedoka. A sada imam u vidu da će početi ovaj božićni i novogodišnji raspust i da vi nećete raditi pune tri nedelje. Pa, zato zahtevam da donesete nalog, s obzirom da sam ja to podneo još u februaru ove godine, pre 10 meseci, da se da nalog da dođu da svedoče Klinton (Bill Clinton), Olbrajt (Madeleine Albright), Klark (Wesley Clark), Bler (Tony Blair), Šreder (Gerhard Schroeder) i Šarping (Rudolf Scharping).

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, zar nismo već dva ili tri puta govorili o ovome? Da li ste nam uputili podnesak sa zahtevom

za *sub poena-u*?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Sve sam u vezi sa obrazloženjem dao oficiru za vezu, a zahtev sam vam podneo usmeno i on je u transkriptu isto što i pisani zahtev. To dobro znate, kao i ja. A, pošto su me moji saradnici obavestili da oni nikako ne mogu da stupe u vezu sa tim svedocima, pošto je potpuno jasno da su ti svedoci bitni, pošto je meni u planu pojavljivanja svedoka sada, upravo, na redu da se pojave ti svedoci, ja od vas tražim da vi izdate *sub poena-u*. Dakle, ja to činim i, evo, piše u transkriptu, imate i pismeno.

SUDIJA ROBINSON: Ne. Morate da nam uputite pismeni zahtev u keme ćete navesti razloge zašto želite te svedoke i o čemu oni treba da svedoče, kao i da opišete napore koje ste uložili da ih kontaktirate. *Sub poena-u* se ne izdaje tek tako. Ako insistirate da to tražite na ovakav, onda će Pretresno veće to da odbije, ali vam to neće uskratiti pravo da uložite zahtev na prikladan način. To je kratak odgovor.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson ...

SUDIJA ROBINSON: Dakle, taj zahtev se sada odbija čime se ne ugrožava vaše pravo da date pisani zahtev, što je u skladu ....

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson ...

SUDIJA ROBINSON: ... sa procedurama.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Da li vi tvrdite da vam nisu jasni razlozi zbog kojih Klinton, Olbrajt i Klark, koji je, inače, već svedočio ovde, samo pod zabranom da bude ispitivan o relevantnim stvarima, treba da svedoče ovde? Da li vi imate neku dilemu oko toga? Ili nastojite da, čisto procedurom, onemogućite da se oni ovde pojave?

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, ovde se bavimo znača-

jinim pitanjem koji mora da ima svoj osnov i postupak na osnovu koga se sprovodi. Sudski pozivi se ne izdaju tek tako. Od vas želim da dobijem istu dokumentaciju koju je pripremila i Tužilaštvo u nekoliko navrata, kada su tražili da se izda *sub poena-u*. To isto pravilo, na kom sad insistiramo, je primenjeno i na Tužilaštvo. I u tome nema razlike. Možete od njih da naučite. Neka vam gospodin Najs stavi na raspolaganje presedane koje je koristio i onda pratite isti obrazac. Gospodin Kej (Kay) vam u tome može pomoći.

ADVOKAT KEJ: Što se toga tiče, časni Sude, u oktobru mesecu sam imao sastanak sa odsekom za spoljne poslove američke ambasade vezano za ovu kategoriju svedoka. Oni su rekli da, ukoliko bude podneto pismo u kom bi se naveli detalji o čemu će svedok da se ispituje, o kojim temama, kako bi oni znali o čemu se radi, onda oni to mogu da proslede diplomatskim kanalima. Na taj način se nadaju da će omogućiti prisustvo svedocima ili, barem da kažu svedoku da se na dobrovoljnoj osnovi pojave da svedoče u ovom suđenju, kao svedoci Odbrane. Ipak, njima su prvenstveno bile potrebne informacije, koje ja nisam imao, tako da ništa nisam mogao da uradim. Mislim da se radi o gospodinu Keju, službeniku američke ambasade koji mi je rekao da od datuma podnošenja takvog zahteva, do završetka postupka, kada svedok može da bude na raspolaganju, kroz različite diplomatske kanale, treba da prođe između šest nedelja i dva meseca. Dakle, toliko je vremena potrebno da mogućeg pojavljivanja takvog svedoka. Oni su pristali na tome da rade u saradnji sa Odbranom. Rekli su jasno da su saradivali sa Tužilaštvom i da žele da budu kooperativni i spram Odbrane, koristeći diplomatske kanale. S toga sam siguran da, ako gospodin Milošević da nekome uputstva, u ovom trenutku tu je profesor Rakića, da napiše detalje o kojim će temama da se govori i onda tako može da se uradi.

SUDIJA ROBINSON: Hvala, gospodine Kej. Gospodine Miloševiću, to ste čuli i već smo o ovome razgovarali.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson ...

SUDIJA ROBINSON: Morate da krenete dalje od početka. Krenite dalje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson, profesor Rakić je to napisao pre više od dva meseca i ja zbog toga i tražim vaš nalog, jer to je napisano pre više od dva meseca i njima dato.

SUDIJA ROBINSON: Pretresno veće to da razmatra ako pred sobom ne bude imalo pisani zahtev onog tipa kako ga je predstavilo Tužilaštvo i to nekoliko puta. Jednom kada budemo imali takav zahtev, onda ćemo po njemu i da odlučujemo. Ako ti zahtevi budu ispunjeni, izdaćemo *sub poena-u*, bez obzira o kojoj se osobi radilo.

SUDIJA BONOMI: Važno je naglasiti ono šta je gospodin Kej upravo rekao. Pomenuo je da ambasadi nisu prosleđene informacije koje su tražili. Dakle, ono što je bilo napisano, nije ispunjavalo kriterijume.

SUDIJA KVON: Štaviše, to nam je rekao i ranije.

ADVOKAT KEJ: Da. Mislim da smo o tome već govorili oktobru mesecu. Sudija Kvon (Kwon) je u pravu.

SUDIJA ROBINSON: Zato sam i rekao, gospodine Miloševiću, da je vaš zahtev, koji ste usmeno izneli, odbačen, ali to ne ide na štetu vašeg prava da podnesete taj zahtjev u prikladnom pisanom obliku. Ako ponovno pokrenete to pitanje biću prisiljen da zaključim da namerno izazivate nevolje. Gospodine Kej?

ADVOKAT KEJ: Časni Sude, postoji jedno pitanje koje brine dodeljenog branioca. Juče je, *ex parte*, podnet jedan poverljiv podnesak. Verujemo da je vrlo bitno da Pretresno veće jedan deo vremena posveti tome, *ex parte*.

SUDIJA ROBINSON: Mislim da ćemo time da se pozabavimo u 8.15,

sutra ujutru.

ADVOKAT KEJ: U ovoj sudnici?

SUDIJA ROBINSON: Da. Gospodine Najs?

TUŽILAC NAJS: Jedna stvar, vezana za zahtev optuženog za *sub poena-u*. Pretpostavljam da to može da se iznese i *ex parte* i *inter partes*. Nemamo prigovore čak i ako to bude *ex parte*. Ali, ako bude pitanje o tome da se svedoci pozovu samo da bi ih optuženi unakrsno ispitao, onda ćemo mi da tražimo da to Sud primi na znanje, zato što je to jedno pravno pitanje o kom je Pretresno veće već raspravljalo i donelo odluku, a koja je bila protiv unakrsnog ispitivanja takvih svedoka koji su bili, bar delimično, pozvani da svedoče u ime Tužilaštva. Dakle, u slučaju da bude *ex parte* zahteva, mi, onda, tražimo priliku da i iznesemo svoj stav o tome.

SUDIJA ROBINSON: Imaćemo to na umu, gospodine Najs. Gospodine Miloševiću, pozovite sledećeg svedoka.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ja pozivam akademika Kostu Mihailovića. Napominjem da ste njegov rad dobili pre više meseci i da ste ga dobili na engleskom. Dakle, nije čak ni preveden ovde.

SUDIJA ROBINSON: Molim da svedok pročita svečanu izjavu.

SVEDOK MIHAILOVIĆ: Svečano izjavljujem da ću govoriti istinu, celu istinu i ništa osim istine.

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, sedite. Možete da počnete, gospodine Miloševiću.

GLAVNO ISPITIVANJE: OPTUŽENI MILOŠEVIĆ

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobar dan, profesore.

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: Dobar dan, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Molim vas recite svoje puno ime i prezime.

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: Ja se zovem Kostja Mihailović.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Budite ljubazni pa, s obzirom da je ovde u prilogu dat jedan kratak pregled vaše biografije, samo ukažite na neke bitne momente vaše biografije.

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: Pa, ja sam završio Pravni fakultet. Doktorirao sam na Ekonomskom fakultetu. Neposredno posle rata radio sam, do 1949. godine, u Ministarstvu trgovine Srbije, zatim u Zadružnom savezu Srbije i Jugoslavije. Od 1949. godine, pa sve do mog penzionisanja 1984. godine, proveo sam u Ekonomskom institutu, Beograd. Polovinu toga sam bio direktor, polovinu sam ostao kao savetnik. Za profesora Ekonomskog fakulteta sam izabran 1965. godine. Za člana Srpske akademije nauka sam izabran, za dopisnog člana, 1983. godine, a za redovnog, 1988. godine. Moja preokupacija u ekonomiji, to je bio opšti i regionalni razvoj, a, naročito, privreda Jugoslavije, privredni razvoj i privredni sistem Jugoslavije. Naravno da sam, imajući preokupaciju sa regionalnim razvojem, bavio sam se i teorijskim pitanjima i šire, o regionalnom razvoju u Evropi, tako da imam radove iz te oblasti. Jedan pionirski rad, svakako, o regionalnom razvoju jugoistočne i istpčne Evrope, u izdanju Moutona (Mouton), ovde u Hagu. To je bio zahtev Ujedinjenih nacija (United Nations).

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro ...

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: Bio sam, naravno da sam bio i na specijalizacijama i da sam učestvovao na mnogim međunarodnim konferencijama, je li, tako da sam imao i te široke kontakte na

međunarodnom planu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala. Hvala, profesore.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, da li možete nešto da mi razjasnite. Gospodin Mihailović je diplomirao pravo, a ima doktorat iz ekonomije. Da li se bavio pravom?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pa, to moramo da pitamo profesora Mihailovića. Ja mislim da se on nije bavio pravom, već se bavio ekonomijom, kroz celu svoju karijeru. I, profesor Mihailović, da vas obavestim, spada u najuglednije svetske stručnjake za regionalni razvoj. Malopre ste čuli da je po zadatku Ujedinjenih nacija radio studiju o regionalnom razvoju.

SUDIJA ROBINSON: Profesore, ako možete samo da mi objasnite.

SVEDOK MIHAILOVIĆ: Da. Ja sam kratko vreme radio, bio advokatski pripravnik, znate, posle diplomiranja. Međutim, u vreme kada sam ja studirao u Beogradu, nije postojao ekonomski fakultet, ali je Pravni fakultet imao ekonomske predmete, tako da sam ja na Pravnom fakultetu imao mogućnosti da studiram i, ovaj, ekonomske predmete. A, naravno, pošto sam se ja našao u privrednim resorima i bavio sam se primenjenom ekonomijom i to analitičkim, analitičkim poslom, onda sam, naravno, pokazao bar neki smisao za ekonomsku analizu, tako da sam bio prebačen u Ekonomski institut, gde sam proveo čitavu svoju naučnu karijeru.

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam, profesore. Izvolite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ovo što ste sada rekli, vi ste, u stvari, od 1949. godine, do 1965. godine bili na položaju direktora Ekonomskog instituta. A 1965. godine je od vas zatražena ostavka ...

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... zbog neslaganja sa zvaničnom ekonomskom politikom?

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: To je tačno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: I tada ste izabrani za redovnog profesora Ekonomskog fakulteta i, kasnije, u Akademiju nauka. Dakle, to je najkraće siže. Može li se tako reći profesore?

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala vam. Ja neću navoditi izvode iz bibliografije, oni su priloženi. Profesore, vaše razmatranje, nastojaću da vreme koristimo što je racionalnije moguće, pa ćemo kroz nekoliko prvih pitanja samo da prođemo da bi se zadržali na nekim bitnim. Ali, vaše razmatranje, koje ste dali kao svoj rad, to razmatranje da li je u XIX i XX veku postojala velikosrpska politika, vi ste počeli sa Garašaninovima "Načertanijem".

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Jedinim zvaničnim programom koga je Srbija ikada imala. Kako objašnjavate, moje pitanje glasi, dakle, da je Srbija bila u stanju da artikuliše jedan takav program u uslovima materijalnog siromaštva, nezadovoljavajućeg nivoa informacija i, pogotovo, postojanja autonomije u krilu jednog vojnog feudalizma, ali ne i nezavisnosti, jer je Srbija imala autonomiju u okviru Otomanske imperije, ali ne i nezavisnost, u to vreme? Kako objašnjavate, dakle, da je mogla da artikuliše jedan takav program uz sve ove hendikepe koje sam nabrojao?

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: Pa, pre svega, to je bio jedan sužen, nije bio razgranat posao ... Program. Taj se program odnosio isključivo na spoljnu politiku Srbije. I ta spoljna politika Srbije je, sama po sebi, uslovi su, sami po sebi, nametali osnovni cilj te politike, jer Srbija nije bila slobodna zemlja. Ona je uživala jednu široku autonomiju u okviru Otomanskog carstva, tako da je, kao osnovni cilj bio nametnut, potpuno oslobođenje, a imajući u vidu da je ona

veoma dobro osećala igru velikih sila i Austrije (Austria) i Rusije (Russia), ona je zabrinuta bila kako će izgledati njena međunarodna pozicija u momentu kad bude oslobođena. Da ne bude opet, na neki način, da ne potpadne opet pod okupaciju neke od velikih sila ili da bude podeljena između Rusije i Austrije. Tako da je ona, čak i da nije bio napisan taj program, to bi se nametnulo kao normalan, prirodan cilj, kome bi težila. Naravno da Srbija nije imala intelektualne snage, niti jedan širi svetski pogled, da bi mogla da artikuliše jedan ovakav program, kao što je bio "Načertanije", ali u tome je imala sreću da je zapadna Evropa, pre svega Engleska (England) i Francuska (France), da su bile jako zainteresovane za to. Ne toliko za oslobođenje Srbije, naravno, nego kako će izgledati situacija posle njenog oslobođenja, a, s druge strane, isto je tako bila zainteresovana i Poljska (Poland) i veoma uticajna emigracija koja je dejstvovala u Parizu (Paris), na čelu sa grofom Čartoriskim (Adam Chartoriski), koji je, ovaj, bio, inače, ranije ministar inostranih poslova Rusije. Tako da su se tu susrele neke, neki interesi i, u stvari, "Načertanije" je nastalo inicijativom Engleske i Francuske. Ono što je akademik Ekmedžić svojim istraživanjem u Engleskoj, na izvorima, dokazao i on o tome može veoma iscrpno da govori. Naime, Engleska je već 1831. godine poslala Urkvarta, Dejvida Urkvarta (David Urquhart) kod kneza Miloša, dakle, Obrenovića, 13 godina pre pojave "Načertanija", je li, koji je sugerisao određenu spoljnu politiku Srbije, naravno povezanu, koja je trebalo da bude povezana sa interesima Francuske i Rusije. Pa, on je ponovo došao 1833. godine, a Boa Lekont (Bois Lecont) je u ime Francuske došao 1834. godine. Pokušavam da kažem da je, da je "Načertanije" imalo široku evropsku međunarodnu pozadinu, daleko više nego što je to bila možda i sama inicijativa Srbije. I tekst koji je napisan, tekst "Načertanija" je proizišao iz jednoga plana, odnosno, jednoga savetodavnog dokumenta koji je napisao František Zah (Frantisek Zah) iz redova poljske emigracije i taj, taj tekst, ja ovde imam taj tekst ...

SUDIJA ROBINSON: Profesore, izvinjavam se što sam vas prekinuo,

ali vreme nam je ograničeno. Dali ste veoma dug odgovor. Mislim da gospodin Milošević treba da vam postavi sledeće pitanje, a mi bismo veoma cenili ukoliko biste mogli da odgovarate što konciznije. Gospodine Miloševiću, izvolite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Professore, pomenuli ste tekst Františka Zaha.

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li je taj tekst vrlo sličan tekstu "Načertanija"?

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: Ne, on je skoro potpuno identičan. Naime, od sedam glava, koliko postoji, "Načertanije" predstavlja, u stvari, četiri glave. I ja sam prosto mehanički brojao, znate, tu je izostavljeno ... To je ... Ta dva uporedna teksta, od tog ostatka od tri glave i tako dalje i "Načertanija" ... Tu postoji razlika ... Garašanin je oduzeo 90 redova, a dodao je 64, tako da od tih 800 redova, koliko ima "Načertanije", to je preko 85 posto autentičan Zahov tekst, ovaj, tekst Zaha.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Inače, vidim da je, verovatno nisu čuli, nije, nije čula stenografkinja koja piše transkript, reč je o Františku Zahu.

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: František, da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Samo je, stoji prazno kod imena, profesor je rekao František Zah. Svojevremeno su uporedno objavljeni tekstovi "Načertanija" i Zahovog i Zahovog ... Vi ste mi rekli, kad ste ovde došli, da vi imate to? I jedan i drugi tekst?

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: Da, imam. Ja ću ovde ostaviti, znate, iako je on na srpskom. To nije prevedeno, ali to se ... To je obeleženo tačno šta je uneto, a šta je izostavljeno, tako da se može videti da je to, u stvari, Zahov tekst. I diskusije su bile još i pre rata o tome. Neki su osporavali autentičnost Garašaninovog teksta iznoseći

tu činjenicu da je to, u najvećoj meri, bio Zahov tekst.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, profesore, hvala vam, da idemo dalje. Mislim da je za razumevanje "Načertanija" dragoceno da se imaju oba teksta da bi se uporedio Zahov tekst i tekst "Načertanija", jer to je jedna važna istorijska činjenica, ali recite mi sada, na osnovu vašeg objašnjenja, kako biste vi okarakterisali "Načertanije"?

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: Ja bih ga okarakterisao kao jedan oslobodilački dokumenat. Jedan program oslobođenja Srbije, političkog i ekonomskog oslobođenja Srbije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala, profesore. Recite mi, molim vas, vi konstatujete da se "Načertanije" zadržalo samo na jednom ekonomskom pitanju. Vi o tome govorite na strani 2 i kod vas je na engleskom to na strani 2: "Na jednom ekonomskom pitanju, na nepovoljnim uslovima razmene sa Austro-Ugarskom, što je potencirano monopolskim položajem ove imperije nad spoljnom trgovinom Srbije". Sad ...

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: Da. "Načertanije" uopšte nije nazvano programom. To je bio program spoljne politike Srbije i, naravno, da je on obuhvatio od ekonomskih pitanja samo taj problem razmene, koji je bio bolan za Srbiju, znate. Srbija se nije još politički oslobodila. Bila je pod turskom okupacijom, a Austrija je uspostavila potpuni monopol nad njenom spoljnom trgovinom. I, naravno, kao što to biva između razvijenih i već industrijalizovanih zemalja i jedne totalno poljoprivredne zemlje, kao što je bila poljoprivreda, tu su uslovi razmene bili nepovoljni za Srbiju i Srbija je to osećala, a taj *terms of trade* (uslovi razmene) je utoliko bio teži, je li, što je na te nepovoljne uslove razmene uspostavljen monopol koji je dalje postavljao ograničenja Srbiji. Tako da je njena težnja bila da izađe na, na, nekako nađe izlaz iz te situacije, da otvori jedan trgovački put preko, preko Jadranskog, preko Sredozemnog mora (Mediterranean Sea), da bi došla u kontakt sa Evropom.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: U stvari, profesore, koliko vidim

...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, prošlo je vreme za pauzu, tako da ćemo sada da je napravimo. Profesore, sada ćemo imati pauzu od 20 minuta.

(pauza)

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, gospodine Miloševiću.

prevodioci: Mikrofon, molim.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li me sad čujete? Pomenuli ste *terms of trade* (uslovi razmene), odnosno, pomenuli ste nepovoljne uslove razmene. Da li su nepovoljni uslovi razmene iz tog vremena, u relativnom odnosu, praktično ostali sve vreme postojanja i prve i druge Jugoslavije.

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: Da

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E sad mi recite da li je, dakle, ako sam vas dobro razumeo, da li su ovi nepovoljni uslovi razmene i na međunarodnom i na unutrašnjem planu, unutar Jugoslavije, imali šire značenje i da li se može reći da oni predstavljaju dokaz da struktura privrede nije dopuštala Srbiji da vodi bilo kakvu hegemonističku politiku na ekonomskom i političkom planu

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: Pa, to se podrazumeva ako je ona bila politički neoslobođena, pod okupacijom i ako je bila ekonomski dominirana, onda nije mogla voditi neku aktivnu ekspanzionističku politiku, niti politiku dominacije. A čitav taj period u XIX veku prošao je u znaku stvaranja elementarnih preduslova za industrijalizaciju.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li su ciljevi i sredstva spoljne

politike Srbije, kako su definisani u "Načertaniju", ostali neizmenjeni u drugoj polovini XIX i početkom XX veka?

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: Pa, ciljevi su morali ostati isti. To je bilo oslobođenje, je li, i pomisao šta će biti posle oslobođenja. To je bila sigurno osnovna preokupacija politike. Međutim, došlo je do izmene u samim sredstvima. Pretpostavljalo se i to je bila sugestija Urkvartova, da Srbija napravi aranžman sa Portom (Porte), sa turskom Vladom i da svoje pitanje rešava po tom osnovu. Međutim, očigledno da Turska nikada nije htela da da sa svoje strane, je li, da da saglasnost na jedno potpuno oslobođenje Srbije, tako da je se to moralo obaviti oružanim putem. I onda je 1982. godine ... 1862. godine, kada je Garašanin bio predsednik Vlade u, pod Mihailom Obrenovićem, zaključen je prvi zajam u Engleskoj i to na garanciju Rusa. Dakle, nekako su se i velike sile, koje su, inače, bile surevnjive kada je reč bila o Srbiji, one su se složile da pomognu to oslobođenje i kako drugačije, nego je morala da se izvrši oružanim putem. I ta tri rata koja je vodila Srbija pre 1878. godine, ovaj, 1878 godine, su bila, odnosno tri zajma koja je zaključila radi, ovaj, svog oslobođenja. To su bili oslobodilački ratovi, naravno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Taj zajam je, praktično, bio namenjen naoružavanju Srbije. Taj zajam što je uzet u Engleskoj, je li tako?

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... o kome govorite da je zaključen sa garancijom Rusije. A kakav su karakter imali ratovi koje je Srbija vodila u drugoj polovini XIX i početkom XX veka?

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: Pa mislim da su oni ... Znete kako, Srbija je vodila ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, izvolite.

TUŽILAC NAJS: Nerado prekidam. Kao što znate, mi smo se protivili

svedočenju ovog svedoka po pitanju velike Srbije, ali uprkos našem protivljenju, to je dozvoljeno. To je sve objašnjeno, odnosno stav i jedne i druge strane tokom svedočenja prethodnog svedoka i sad ne znam koliko će svi ovi detalji iz XIX veka biti od vrednosti za Pretresno veće, to će, svakako, Pretresno veće da odluči, ukoliko će sad da se ponavlja sve što je rekao poslednji svedok.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, ako će svedočenje biti kumulativno, odnosno, ako će se ponoviti ono što smo već čuli o Velikoj Srbiji, onda će Pretresno veće da odluči da li će uopšte da dozvoli takvo svedočenje. Mislio sam da će se ovaj svedok, kao ekonomista, koncentrisati na konkretna ekonomska pitanja. Ja lično ne želim da čujem više ništa o tim istorijskim aspektima. Čuo sam ih dovoljno. Dakle, recite nam o čemu će ovaj svedok da svedoči?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pa, upravo će svedočiti o onome što sadrži njegov rad, a u drugom delu, s obzirom da je ovaj svedok jedan od autora "Memoranduma", postaviću nekoliko pitanja koja se tiču i "Memoranduma", jer je ta pitanja otvorio gospodin Najš sa jednim od autora "Memoranduma", akademikom Markovićem, u ispitivanju akademika Markovića.

SUDIJA ROBINSON: U redu, gospodine Miloševiću. Možemo da čujemo iskaz o "Memorandumu", budući da je unakrsno ispitivanje bila na tu temu, ali ne želimo da čujemo bilo šta drugo o istoriji. Dovoljno smo čuli o tome. Dakle, ako postoji nešto o čemu on ima neka specifična znanja, u redu. Ali mislim da smo čuli dovoljno uopštenih istorijskih razmatranja u vezi sa ovim pitanjem.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ja i nemam nameru da ispitujem akademika Mihailovića o istoriji. Akademik Popov je govorio o tome, ali vam skrećem pažnju još i na ovo. U unakrsnom ispitivanju kod profesora Markovića upotrebljavana je knjiga koju su napisali upravo profesor Mihailović i profesor Krestić, koja je odnosi ... "Memorandum" Srpske akademije nauka, *answer to criticism* (odgovor na kritike),

to je bilo, to je D250. skrećem vam pažnju na to, jer ...

SUDIJA ROBINSON: Da, možete da se pozivate na to.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesor je, zajedno sa akademikom Krestićem, autor te knjige. Nju je upotrebljavao gospodin Najš. Professore, pre nego što vam postavim pitanje, citiraću vam jedan sasvim kratak citat iz vašeg rada. To je na strani 19, a za vas to je strana 15, engleskog prevoda. Vi kažete da: "Srpski političari nisu razmišljali o ekonomskim posledicama koje će ujedinjenje imati na razvoj privrede Srbije. Moguće je da oni takva saznanja nisu ni posedovali". I završavate citat: "Ne treba se čuditi ako srpski političari nisu znali 1918. godine i iz toga nisu izvukli odgovarajuće zaključke. Nevolja je, međutim, bila u tome, što ni posle mnogo godina posle ujedinjenja, oskudna regionalna statistika nije pružila potrebne informacije da se utvrdi kako se koji deo Jugoslavije ekonomski razvijao". Dakle, moje pitanje glasi, profesore, na osnovi čega zaključujete da Srbija nije znala u kakve ekonomske odnose stupa stvaranjem Jugoslavije?

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: Pa, makro-ekonomska teorija i kritičke analize na makro-ekonomskom planu su novijeg datuma. To je bila izrazito zapostavljena grana ekonomije, tako da oni nisu znali, nisu znale ni mnogo razvijenije zemlje. Ja ću vam reći to i to sam naveo u fusnotama, da je, recimo u Italiji, tek na jednom sastanku međunarodne ekonomske asocijacije, gde su dva njihova najpoznatija ekonomista, koji su se bavili regionalnim razvojem, izašli sa tom tezom da je ujedinjenje Italije bilo ekonomski fatalno za južnu Italiju. Jedna vrlo smela teza sa sigurno nezgodnim političkim prizvukom, ali su oni dali vrlo racionalno ekonomsko obrazloženje. Mislim da takva znanja nisu postojala u redovima srpskih političara, koji su odlučivali. Uostalom i da su postojala, ja mislim da je prioritetan zadatak bio da Srbija ostvari ujedinjenje sa ostalim narodima, dakle, jedan politički prioritet koji je bio nesumnjiv i da, čak da je i sumnjala u kakvu će ekonomsku situaciju ući, ona bi se, verovatno,

odlučila, ipak, za jednu Jugoslaviju.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da pređemo samo sad na ovu fazu između dva svetska rata. Da li su stepen ekonomske razvijenosti privrede Srbije, dakle, to se odnosi na vaše poznavanje ekonomskih prilika između dva rata, da li su stepen razvijenosti privrede Srbije i njena struktura mogle biti u toj fazi podloga za ekonomsku dominaciju Srbije, unutar Jugoslavije?

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: To je isključeno. Mi smo u našem Ekonomskom institutu upravo taj period između dva rata, koji je bio predmet mnogobrojnih ekonomskih špekulacija, podvrgli jednom temeljnom ispitivanju i ono što smo razjasnili, to je, pre svega, da rekonstruišemo kakva je stopa rasta bila narodnog dohotka, između dva rata i drugo, kolike su bile investicije po glavi stanovnika po pojedinim republikama. Naime, statistika, regionalna statistika je bila nerazvijena i ona je bila prilagođena jednoj drugačijoj administrativnoj podeli, podeli po banovinama. A jedini pouzdan podatak o investicijama, bila je statistika industrije iz 1938. godine i ta statistika je bila prilagođena novoj administrativnoj podeli posle Drugog svetskog rata i onda se dobila mogućnost da se rekonstruišu *per capita* investicije po pojedinim Republikama. I onda se videlo da su Slovenija i Hrvatska imale investicije, naročito Slovenija, znatno iznad proseka, a Srbija nije dostigla ni do proseka. To je jedan aspekt. Drugo, Srbija je bila izložena unutrašnjoj nepovoljnoj razmeni, *terms of trade* (uslovi razmene) Srbije je bio veoma nepovoljan, jer ona je isporučivala drugima, ostalim područjima sirovine, poljoprivredne proizvode i sirovine, čije su cene bile depresirane, izložene uticaju tih cena na svetskom tržištu, dok su područja, koja su, koja su, ovaj, imala industriju, naročito prerađivačku industriju, a to je opet bila Slovenija i Hrvatska, je li, bile uz to ... Uživale su i pogodnosti carinske zaštite, tako da je došlo do značajnih prelivanja. Inače, rekao bih da su naša istraživanja pokazala da je stopa rasta između 1923. godine do 1938. godine u Jugoslaviji bila, bila ravna nuli. Međutim, to nije bila pozitivna nula, jer su se, u međuvremenu, socijalni uslovi pogoršali. Ali nismo mogli da raščlanimo

taj, taj razvoj na pojedine republike, ali je očigledno, po rasporedu investicija, da je se pokazalo da su jedini razvoj, pravi razvoj, ostvarile ove dve republike između dva rata, što je, uostalom, i prirodno, znate. Jer tržište ima tu osobinu, na unutrašnjem planu, o tome su pisali i Gunar Mirdar (Gunar Mirdar) i mnogi drugi ekonomisti, da se na tom nivou razvijenosti zemlje produbljuju razlike između razvijenih i nerazvijenih područja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, da li je privredni sistem, kakav je postojao između dva svetska rata u Jugoslaviji, dopuštao da se direktno utiče na privredni razvoj pojedinih područja, odnosno da li je dopuštao da se konstituiše ekonomska i razvojna politika koja bi favorizovala Srbiju i omogućila njenu ekonomsku dominaciju?

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: To je, to je bilo isključeno samim privrednim sistemom, znate. Ovaj, država nije raspolagala nikakvim merama koje bi mogle da utiču ili da menjaju alokativne, alokativni uticaj tržišta. A tržište je vršilo svoju funkciju, znate i produbljavala je te razlike. Oni koji su bili razvijeni i koji su dobili onu inicijalnu prednost, oni su tu inicijalnu prednost stalno povećavali. Jer Srbija je ipak ... Jugoslavija je bila sačinjena od ... Bila je u svojoj istoriji pod dve različite okupacije. Bitna je razlika bila onih severnih krajeva koji su bili pod Austro-Ugarskom i onih koji su bili pod turskom okupacijom, južnih.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, vi ste u vašem pismenom prilogu veoma mnogo prostora posvetili knjizi Rudolfa Bičanića "Ekonomska podloga hrvatskog pitanja" i reagovanju srpskih ekonomista na tu knjigu. Zašto ste toliko prostora posvetili toj polemici? Je li to bila jedina polemika koja se vodila tih godina?

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: Pa, ne samo tih godina, znate. To, upravo, pokazuje ono ... To je povezano sa onim vašim pitanjem, ovaj, koliko se znalo uopšte, ovaj, kada se ulazilo u Jugoslaviju, koliko se znalo u kakve će ekonomske odnose doći, tako da nije bilo uopšte rasprava na makro planu i 1938. godine se pojavila knjiga

Bićanića, znate. I, naravno, to je jedna ideološka politička tvorevina, sa zadatom tezom. Šef Hrvatske seljačke stranke je u svom predgovoru jasno pokazao šta on očekuje od Bićanića. On je pošao sa već prejudiciranim tezom da je Hrvatska ekspolatisana od Jugoslavije i tražio je od Bićanića da prikupi neke podatke koji će dokazati tu njegovu tezu. I on je, znate, tu napravio pokušaj, ali pošto je stvarnost bila drugačija nego što je, nego ona koju je kvalifikovao, kako ju je kvalifikovao Maček, to je on morao, znate, da pravi čitav niz konstrukcija i metodoloških podešavanja, da bi mogao da dođe do, da uskladi, da zadovolji tu tezu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja skrećem pažnju da je to od strane 22 pa nadalje u vašem radu, a u engleskom tekstu to je od strane 18, ovde u sredini ovog prvog pasusa, ne računam onaj preneti. Objašnjava se kako je dve decenije od ujedinjenja upravo dobio taj politički zadatak da napravi takvu konstrukciju.

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: Ako dozvolite samo, gospodine predsedniče, jedan mali dodatak. Reakcija sa srpske strane bila je vrlo kompetentna i kvalifikovana. To su uradili ljudi, nekolicina njih koji su bili upoznati, iz svoje materije, to su bili profesori univerziteta i ljudi koji su radili u administraciji, dakle, na podacima i na materiji kojoj su bili vični. Tako da imamo sudar jednog političkog zahteva, političkog rezonovanja i političkog zaključivanja i s druge strane, jednog čisto naučno odgovornog odgovora na ta pitanja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala vam, profesore. A sa kakvom je ideološkom platformom o međunacionalnim odnosima nastupila vladajuća Komunistička partija posle Drugog svetskog rata. Skrećem vam pažnju da o tome govorite na strani 40, to je na engleskim stranama 32, 33.

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: Pa, Komunistička partija je već formirala svoje gledište o Jugoslaviji između dva svetska rata. A to gledište je bilo formirano pod uticajem Kominterne i odnosa Jugoslavije prema Sovjetskom Savezu (Soviet Union). Poznato je da je Jugoslavija prihvatila masovno rusku emigraciju, da je zbog toga

izazvala neraspoloženje u Sovjetskom Savezu i da je to jako uticalo na taj odnos koji je Komunistička partija imala u Jugoslaviji. Naravno da je taj odnos prema, prema Rusiji bio vezan, pre svega, za dvor Karađorđevića i tako dalje, koji je bio povezan sa ruskim dvorom i na taj način se već stvorilo nerapoloženje i prema Srbiji i srpskim kadrovima. S druge strane, radnička klasa između dva svetska rata u Jugoslaviji, bila je relativno veoma mlada, veoma mala, tako da ona nije dala neku mogućnost, je li, za jedno uporište, klasno uporište Komunističke partije, koja je, onda, igrala dobrim delom na međunacionalnim sukobima i najidealnije je bilo, znate, da se, da se koristi ta teza, znate, o velikoj, velikosrpskoj politici, tako da je došlo do toga da je ... U stvari, Komunistička partija je smatrala da je Jugoslavija veštačka tvorevina. Ono što su, recimo, tvrdile čak i desničarske partije u Hrvatskoj. Međutim, Komunistička partija nije bila uticajna između dva svetska rata u Jugoslaviji, ali je, zato, ona sa tom istom ideologijom i sa tim istim predrasudama, ušla u novu Jugoslaviju, znate. Tako da je taj mit o nekoj velikosrpskoj hegemoniji i tako dalje, političkoj i ekonomskoj, vladao i bio je, u stvari, ideološka platforma o tim međunacionalnim odnosima.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, skrećem vam pažnju da na strani 40, to je 32 i 33, engleski, vi navodite ekspeze povodom usvajanja Prvog petogodišnjeg plana Jugoslavije. Andrija Hebrang, tadašnji predsednik tadašnje planske komisije ...

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Koja je, u stvari, bila centar političkog odlučivanja o svim ekonomskim pitanjima, je izjavio i onda citirate: "Predloženi petogodišnji plan konkretizira na privrednom polju pravilnu politiku savezne Vlade po nacionalnom pitanju. Bratstvo i jedinstvo naših naroda ostao bi pusta fraza kad plan ne bi predvideo mere za ukidanje velikih privrednih i kulturnih razlika u stupnju razvitka pojedinih republika". I onda kaže: "U staroj Jugoslaviji je to bilo drukčije. U njoj je tempo razvitka industrijske proizvodnje u pojedinim zemljama bio u skladu sa politikom

nacionalnog ugnjetavanja koje je provodila velikosrpska buržoazija". Da li je ovo imalo bilo kakvo utemeljenje u materijalnim činjenicama i ekonomskim analizama koje ste vi napravili?

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: Ne. Pa o tome sam, o tome sam govorio da je između dva rata, znate, oni koji su imali natprosječan razvoj, to su bile dve najrazvijenije, kasnije, republike. To su bile Slovenija i Hrvatska, znate. To je, to je nesumnjivo dokazano na bazi teritorijalnog rasporeda investicija, znate. Tako da su ove teze koje je zastupala Komunistička partija, u stvari, peruzete, pošto je ona bila u opoziciji, znate, a u nekoj vrsti koalicije sa Hrvatskom seljačkom strankom, koja je preuzela, u stvari, Bičanićeve teze, znate. Tako da je ona i sa tim predrasudama, predrasudama ušla i mislim, to je već jedan, jedan vrlo značajan i rekao bih, da to nije pojedinačni dokaz, da su tu pokušala neka revanšistička politika, ali bez stvarnog povoda za taj revanšizam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, u tabulatoru 6 ovih dokaznih predmeta postoji sastanak slovenačke delegacije sa Titom, 1. decembra 1943. godine, znači, još za vreme rata. Na šta ukazuje taj dokument?

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: Pa, taj dokumenat ukazuje na stvaranje koalicije između, između Slovenije i Hrvatske, jer ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Skrećem vam, skrećem vam pažnju, 254. strana dokumenta, drugi pasus, ako se zanemari preneti pasus, kaže: "Posebno naglašava saradnju između Slovenaca i Hrvata". Pa onda dalje kaže: "Drug Saša predlaže da Slovenci imaju svog stalnog delegata kod Hrvata, a Hrvati kod Slovenaca. Drug Tito pozdravlja taj predlog i savetuje što skoriju realizaciju" i tako dalje.

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: Da, to je Marjan Brecelj, član Slovenačke oslobodilne fronte koji je pravio beleške i dao ovom istoričaru Nešoviću, koji je to uneo u knjigu, onako kako je dobio. Tu je Tito govorio o potrebi najtešnje saradnje između Slovenije i Hrvatske i onda je još na taj predlog je njihov književnik, poznati književnik Vidmar reagovao da to treba konkretizovati na taj način

da jedni kod drugih imaju po svog predstavnika. Otprilike, kao posebne ambasadore, a Tito je insistirao da se prihvati to i rekao je da se to što pre, što pre, ovaj, realizuje i mislim da je to početak stvaranja koalicije koja je, ne samo trajala, nego je bila jezgro jedne šire koalicije, koja je kasnije napravljena u Jugoslaviji.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A recite mi tu, profesore, da li je ideja o političkoj dominaciji Slovenije i Hrvatske, imala protagoniste i u inostranstvu?

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: Pa, znate šta, to je interesantno, znate. Ja sam sad govorio o tome da je, recimo, Kominternu se tu umešala. Ona je to na jedan, jedan način u personalnoj politici manifestovala, kada je zamenila Simu Markovića, koji je bio matematičar, profesor univerziteta, je li, koji je bio Srbin i dovela za generalnog sekretara partije, Josipa Broza, koji je bio Hrvat, a zna se šta je značilo za jednu orijentaciju da li je neko generalni sekretar, jer on je bio apsolutni, čovek koji je apsolutno mogao da kreira politiku i da je usmeri u pravcu u kome želi. Međutim, interesantno je i to da je za vreme Prvog svetskog rata u Engleskoj, Siton-Votson (Robert William Seton-Watson), koji je bio novinar, smatran je za izvanredno dobrog poznavao balkanskih prilika i korišćen je od strane britanske vlade kao ekspert za ta pitanja. On se poziva na ovom naučnom skupu koji smo imali pre dve godine o naučnoj, ovaj, u referatu gospodina Stentona (Michael Stenton) ... Navodi se, kako je on napisao, Siton-Votson napisao memorandum britanskoj vladi 1915. godine, u kojem se zalaže za stvaranje Jugoslavije, ali pod rukovodstvom Slovenije i Hrvatske, znate. I kad čovek prati kasnije šta se zbivalo u Jugoslaviji između dva rata, znate, i tako dalje, to je onda bilo, bilo, ovako, dosta indikativno i kad, recimo, prati, kad čita Bićanića, znate, tu se, tu se vidi jedan koncept koji je vladao i koji je bio, na neki način, prisutan.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Profesore, izvinite što vas prekidam. Gospodo, ovo je tabulator 19. Profesor je uspeo da donese engleski

prevod ovog naučnog skupa u Srpskoj akademiji nauka i on nam je tek danas umnožen. On je izvukao prvi primerak iz štampe engleskog prevoda, u izdanju Srpske akademije nauka, ovog skupa u oktobru 2002. godine, a članak Majkla Stentona koji nosi naziv "Great Srbija in British Eyes 1875 – 1991" (Velika Srbija u očima Britanaca, 1875-1991) je na 107. strani. Ja, inače, s obzirom da je ovo u celini, taj međunarodni skup preveden i štampan sad na engleskom jeziku, tražim da ga uvedete u celini kao, kao dokazni predmet, jer tu je izlaganje jednog velikog broja vrlo istaknutih naučnika.

TUŽILAC NAJS: Mislim da ovo dovodi do nekih problema i otvara novo pitanje. Ako čitava radna dokumentacija ovog simpozijuma prođe unakrsnog ispitivanja svedoka o tome, onda je to problem. Vidim neki indeks sa imenima od kojih su nam neka imena poznata. Imamo gospodina Popova, na strani 257, gospodina Terzića, na strani 181, gospodina Ekmedžića na strani 11 ...

SUDIJA ROBINSON: Da li je jasno da on želi uvrsti čitav dokument ili samo određene članke, određenih autora?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Smatram da treba uvrstiti celi dokument. Ovo je prva prilika ... Ljubaznošću profesora Mihailovića mi smo, mi koristimo prvu priliku da imamo u rukama engleski prevod ovog naučnog skupa. A mislim da je vrlo bitan za razumevanje stvari. Održan je 2002. godine u Akademiji nauka.

SUDIJA ROBINSON: Da vidimo kako ćete da ga iskoristite pre nego što odlučimo o uvrštavanju.

TUŽILAC NAJS: Zadržaću svoj stav. Dakle, protivim se tome, ali ću da postupim po odluci Pretresnog veća.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Što se tiče profesora Mihailovića, pošto je

on ekonomista, on je, on je samo citirao članak Majkla Stentona. Ja ne želim njega sada da koristim kao svedoka za referate istoričara i ljudi iz drugih oblasti, ali smatram da je korisno za razumevanje, s obzirom da je ovo jedan vrlo značajan međunarodni skup, da se ceo taj, ceo taj skup kako je preveden i dat, uzme kao dokazni Predmet.

SUDIJA ROBINSON: Kao što sam već rekao, gospodine Miloševiću, dozvolićemo da se koristite tim dokumentom i na kraju ćemo odlučiti o tome. Mislim da je praksa najbolji učitelj.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Dakle, vi ste sada ukazali na članak Majkla Stentona gde on govori o ovom nastojanju, koje je, svojevremeno, Siton-Votson izražavao u pogledu dominacije zapadnih delova, nad istočnim. Je li tako profesore?

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li mislite da je potrebno posebno još neke momente koji se tiču isključivo ekonomskog aspekta stvari ovde naglašavati kod korišćenja ovog dokumenta na širi način?

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: Pa, znate, tu je vrlo široko zahvaćena čitava materija i je ne bih, zaista, hteo da se kritički osvrćem na istoričare, to nije moja materija. Ali mislim da su to, zaista, ljudi koji su poznavaoi svoje materije i veoma kompetentni i da njihova, njihovi stavovi i njihova razmatranja apsolutno zaslužuju pažnju.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li je ovaj stav koji smo maločas komentarisali o velikosrpskoj politici, vezan za poziciju Komunističke partije Jugoslavije imao značajan, mali, veliki, recite kakav uticaj na unapred opredeljenje nekog sporijeg ili bržeg privrednog razvoja Srbije?

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: Pa, ja mislim da je on bio presudan, znate. Ta ... Tu se stvorila jedna, jedna ideologija koja je omogućila dominaciju, dominaciju, znate, nad Srbijom i političku i ekonomsku dominaciju koja je bila evidentna. I mislim da je čitav

razvoj, razvoj Jugoslavije posle Drugog svetskog rata bio u znaku dominacije, političke i ekonomske dominacije Hrvatske i Slovenije, zahvaljujući centrima, njihovim pozicijama u centrima političke moći. Mislim da se mnogo govori o centralizmu i taj centralizam se uvek vezuje za Srbiju. U stvari, taj centralizam u Jugoslaviji imao je ime i prezime, znate. U jednoj državi gde je vladala apsolutno ... U jednoj partijskoj državi gde je, koja je bila hijerarhijski strogo organizovana, sa političkim centrom, veoma moćnim i da je u tom centru, takođe, bila, bila jedna, jedna hijerarhija, konkretno u licu, u licu Tita i Kardelja, koji su ... Revolucionari koji su došli iz Rusije i koji su bili, na neki način, i u privilegovanom položaju u odnosu na domaće, ovaj, kadrove, tako da su bili inicijatori čitave politike u Jugoslaviji i apsolutni arbitri u svim pitanjima.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, pošto ste bili dugo godina, kao što smo videli iz vaše biografije, direktor Ekonomskog instituta, vi ste i, na neki način, učesnik svih tih događaja, svega toga što se dešavalo, a posebno se stručno bavili ekonomskim stvarima, recite mi kako je bilo moguće, evo, iz pozicije vaše, kao direktora ekonomskog instituta, kako je bilo moguće da političari Srbije prihvate opredeljenje o usporenijem razvoju Srbije, kada se njena privreda nalazila na nivou razvijenosti ispod jugoslovenskog proseka? To ste, malopre, konstatovali. Dakle, to je materijalna činjenjica. Privreda Srbije je ispod jugoslovenskog proseka, zvanično se vodi politika usporenijeg razvoja Srbije i ona se ne vodi sakriveno, nego je to sadržano u dokumentima, kako je bilo moguće da političari Srbije prihvate takav prilaz?

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: Pa, znate, tu je postojala ta, takozvana, partijska linija i to nije bilo jednostavno suprostaviti se toj partijskoj liniji, a onaj koji je to, ipak, učinio, morao je da se miri sa svim konsekvencama po sebe, znate. Bilo je, bilo je pokušaja i sa srpske strane na samom početku. Ja sam dao jedan dokumenat ovde ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Samo da skrenem pažnju. To je

tabulator 4, Blagoje Nešković, tadašnji partijski šef u Srbiji je bio vrlo žestoko kritikovan, a kasnije smenjen. To je u tabulatoru 4 dato ovde "Tematska zbirka dokumenata od 1943. godine do 1986. godine" ...
SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: To je bio ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... ovde je zapisnik koji je vodio neko od članova Politbiroa ...

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: To je Milovan –ilas vodio zapisnik i tu se jasno vidi da je baš povodom tog petogodišnjeg plana, kada se opredeljivala Srbiji takva sudbina, da na tom sastanku ... Da je pre toga se odigrala, odigrao jedan sukob između Blagoja Neškovića i Borisa Kidriča i da je Blagoje Nešković, kako je to saopštio Kardelj na tome sastanku, rekao "da to nije naš plan", u tom smislu da Srbija nije učestvovala u stvaranju petogodišnjeg plana uopšte.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Da skratimo ...

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: I to je bila ... I to je bio predmet kritike, a drugo, drugi momenat, je li, da su oni optuživali Srbiju kako je onaj nesrećni obavezan otkup, znate, da nije zadovoljavajuće ostvaren, iako je, u stvari, Srbija bila pod najvećim pritiskom od obaveznog otkupa. I Blagoje Nešković je bio posle dve godine, smenjen, znate, tako da su ostali kadrovi dobili svoju lekciju. A to se ponavljalo i u nekim drugim slučajevima. A objašnjenje, Tito i Kardelj su imali apsolutnu mogućnost da u svakoj republici postave garnituru koja njima odgovara, znate, koja će realizovati njihovu politiku.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, na strani 49 vašeg rada, a to je 40 i 41 engleskog teksta, gospodo, vi kažete, citiram sad vaš rad sa vrha strane 49: "Da je Srbija bila u podređenom političkom i ekonomskom položaju, otkrio je Lazar Koliševski, lider Komunističke partije Makedonije, kada je javno saopštio sintagmu 'Slaba Srbija, jaka Jugoslavija', koja je bila ideja vodilja antisrpske politike i antisrpske koalicije sa Slovenijom i Hrvatskom na čelu." I

onda dalje objašnjavate da je Stane Kavčič, slovenački političar, disident, u svoj dnevnik, između ostalog, zapisao 1986. godine da je "politika 'Slaba Srbija, jaka Jugoslavija' doživela slom i dalje citirate njega: 'Minula su vremena kada su slovenački političari s Kardeljom na čelu, uklanjali pojedine političare prema svojoj želji. Izigravanju Srbije, vrata se zatvaraju'. To piše, dakle, Stane Kavčič, slovenački političar. Dakle, kako objašnjavate postojanje te sintagme? Kažem samo da ne bude nesporazuma, Lazar Koliševski je kritikovao tu sintagmu ali on ju je, kako bih rekao, obelodanio, kao neku politiku koja se vodila.

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: Da ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Kako objašnjavate postojanje sintagme "Slaba Srbija, jaka Jugoslavija" i koliko ona izražava realne političke i ekonomske odnose u Jugoslaviji?

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: Pa ja bih rekao da je to jedna cinična ideja vodilja politike prema Srbiji u Jugoslaviji, posle Drugog svetskog rata. Ona ima, može imati samo jedno značenje, da treba držati Srbiju pod političkom i ekonomskom kontrolom i učiniti je slabom, da ne može da reagije, da drugi mogu da dominiraju, da ostvare dominaciju. Nema drugog značenja i ne može imati drugo značenje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala, profesore. Vi ste poznati stručnjak za regionalni razvoj. To vam je, da tako kažem, uža specijalnost. Koji su bili ciljevi, a koji rezultati politike regionalnog razvoja? Ali najkraće.

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: Pa ciljevi su bili vrlo plemeniti. To je bila ideja ostvarivanja jednakosti, jednakih šansi i smanjivanja već stvorenih velikih razlika između ... Zatečenih velikih razlika između, između republika i to je čak slovenački političar i jedan od lidera, Kidrič i definisao još pre donošenja petogodišnjeg plana 1946. godine, kada je rekao da će se sve republike industrijalizovati, ostvarivati visok stepen razvoja, ali će nerazvijene republike imati bržu stopu razvoja i one će vremenom suziti, pa čak i

prestići razvijene republike. Međutim, dogodilo se, upravo, sasvim suprotno, da je, da su, a to je, naravno, ušlo ... Takva politika je bila definisana ne samo u Prvom petogodišnjem planu, nego se ponavljala kao refren u svim budućim planovima, nezavisno od toga što su bile tendencije očigledne, da se stalno i sve dublje produbljuju te razlike u nivou nerazvijenosti. Tako da imamo potpunu, potpunu ... Jednu praksu koja je potpuno bila suprotna ciljevima. Dok su ciljevi insistirali na smanjivanju razlike, razlike u nivou ... I tu je, naravno, došlo do najveće razlike. Najveće razlike su pravljene između Slovenije i Hrvatske, sa jedne strane i ostalih republika sa druge strane. Slovenija je pod Jugoslavijom doživela nivo razvijenosti od preko 9.000 dolara po glavi stanovnika. To nije ostvarila pošto se otcepila, znate, nego je ostvarila u Jugoslaviji.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Professore, da li je bilo pokušaja da se utvrdi položaj svih nacija u ranijoj Jugoslaviji, nezavisno od toga u kojoj su se republici te nacije nalazile? Ja vam, uzgred, skrećem pažnju da u tabulatoru 2 imate tabelu "Učešće društvenih bruto investicija i stanovništva republika i pokrajina u SFRJ" i ta tabela, iako nije prevedena, govori sama za sebe. Ja ću vam, gospodo, pomoći da se snađete, ali vidi se, pošto su to brojke. Brojke ne treba prevoditi, osim ovo gore, zaglavlje, vidi se, dakle, a pročitao sam vam šta je zaglavlje, da je ... Professore, pogledajte tu tabelu u tabulatoru 2, vidi se da je samo 1959. godine i 1968. godine u koloni, pošto se stalno upoređuju dve kolone, jedno su društvene investicije, a drugo je stanovništvo, samo u te dve godine investicije u Srbiji, društvene investicije su blago veće nego učešće u stanovništvu. U svim ostalim godinama su investicije manje od učešća u stanovništvu, jer učešće u stanovništvu je konstantno 41,20 posto do 41, 41,64 posto, to je najniže, a društvene investicije uvek, veoma, veoma ispod toga, što se kod drugih, naravno, republika, pogotovo ove dve o kojima ste govorili, pokazuje drukčije. Dakle, da li je bilo pokušaja da se utvrdi položaj, nezavisno od republika, u kojima žive razne nacionalnosti?

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: Da. Ja ću vam odgovoriti na to

pitanje, samo ako dozvolite, gospodine predsjedniče, jedan sasvim mali komentar ovoga što je gospodin Milošević govorio. Vidite, u Prvom petogodišnjem planu je bio predviđen najsporiji razvoj Slovenije, pošto je ona bila najrazvijenija i trebala je da ima i stopu rasta najmanju. Ako pogledate, od prve godine, od 1947. godine, od toga plana, stanovništvo se, recimo, kretalo oko 9 posto jugoslovenskog stanovništva, a najmanje učešće je preko 12 posto u društvenim investicijama, tako da je imala 50 posto, 60 posto, 70 posto veće investicije nego ... Pokušavam da kažem da je bio potpun raskorak između plana koji je bio više propagandni i neodgovoran akt i onih sredstava i mera koje su realno preduzimate i koje su kreirale sasvim druge ciljeve, znate. Nisu ciljevi kreirali sredstva, nego su sredstva kreirala ciljeve. A ovo pitanje koje ste postavili, to je jedan moj pokušaj, znate, da utvrdim kako su nacije, na koji način su, ovaj, kako su, kako se kao nacija, nezavisno od granica jedan, naizgled, besmislen pokušaj na prvi pogled ... Naime, svake desete godine se u Jugoslaviji, početkom dekade pravila statistika i tada se izračunavao narodni dohodak i po opštinama. Ja sam pošao od jedne pretpostavke koju sam posle, naravno, podvrgao jednoj ekonomskoj logičnoj kontroli i ta kontrola je dala prilično, onako, zadovoljavajuće rezultate. Naime, ovaj, pošao sam od pretpostavke da na nivou opština ne mogu biti velike razlike između pojedinih nacionalnih grupa. Onda sam svaku naciju, ovaj, množio na nivou opština, agregirao te podatke i došao do, ovaj, jedne tabele, koju vi imate na strani 79, znate. Na jednoj jedinoj tabeli gde možete da vidite kako su, kako su, kako žive pojedine nacije u pojedinim republikama. Na strani 69, to je engleskog teksta, ta tabela ima. I tu se pokazalo da su Srbi na nivou 95, znate, da 5 posto imaju niži, niži narodni dohodak od, ovoga, od jugoslovenskog proseka. A da, recimo, u Vojvodini, neke, neke manjine, kao što su Mađari i tako dalje, imaju veći dohodak po glavi stanovnika nego, nego Srbi i tako dalje i tako dalje.

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam, profesore. Gospodine Miloševiću, izvolite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, vi ste citirali Freda

Singltona (Fred Singleton). Imate u tabulatoru 7, čini mi se, samo da proverim, u tabulatoru 7 ... Ovo je samo naslovna strana na nemačkom, ali je unutrašnjost na engleskom. Ako okrenete naslovnu stranu, videćete: "Fred B. Singleton, *"The Economic Background to Tensions Between the Nationalities in Yugoslavia"* (Ekonomska pozadina tenzija među narodnostima u Jugoslaviji).

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vi citirate taj članak, odnosno taj njegov rad. U vezi s tim želim da vas pitam kakav je uticaj ekonomskih razlika bio na razbijanju Jugoslavije? Naime, vi kažete na svojoj 52. strani, a to je 43. engleska, citirate tekst, koji je ovde u tabulatoru 7, njegov tekst: "Brojke pokazuju da su Slovenija i Hrvatska poslednjih 25 godina stalno poboljšavale, kako apsolutni dohodak po stanovniku, tako i njihov relativni položaj u poređenju sa manje razvijenim republikama". Ovoj oceni treba dodati da se ista tendencija nastavila do kraja zajedničke države, jer ovo je faza njegovog posmatranja, pa je on zaključio na kraju faze posmatranja, znači, 25 godine. Kakav je uticaj ekonomskih razlika bio na razbijanju Jugoslavije?

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: Pa, ja mislim da su na razbijanje Jugoslavije uticali različiti faktori, znate. Ali je sigurno da su te velike razlike jako uticale, upravo zato što su se neke republike izdvojile i one koje su bile najrazvijenije, bile su nosioci ideje separatizma i to nije bila specifičnost Jugoslavije, znate. Mi danas imamo jednu, jednu, jedan fenomen, znate, da upravo razvijeni regioni teže da se povežu sa drugim razvijenim privredama, zapostavljajući razvijanje mreže ekonomskih odnosa unutar sveke republike. I to je bio slučaj, ne samo u Jugoslaviji. Imate slučaj Italije (Italy) u Lombardiji (Lombardi). Molim vas, nacionalno homogena ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala, hvala profesore, mislim da je dovoljno.

SVEDOK MIHAILOVIĆ – ODGOVOR: ... zemlja, tako da je, recimo,

stvorila separatistički pokret. U Nemačkoj (Germany) ...

SUDIJA ROBINSON: Samo jedan trenutak, profesore. Gospodine Miloševiću, koja je relevantnost pitanja uticaja ekonomskih razlika na raspad Jugoslavije, za ono čime se bavi Pretresno veće. Nismo sada na predavanju, na fakultetu. Dakle, to nije pitanje kojim se mi ovde bavimo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – ODGOVOR: Osnovno pitanje koje se ovde može, veoma činjenično da utvrdi je da li je Srbija dominirala ili nije i između dva rata i od Drugog svetskog rata, pa do kraja postojanja Jugoslavije. I ovde se veoma čisto i jasno, materijalnim činjenicama daje odgovor na to pitanje. Ne da Srbija nije dominirala, nego da je bila sve vreme dominirana. Ovo je jedna vrlo precizna i brojkama potkrepljena analiza, koja, koju niko ne može da izmisli, niti da je okrene na neki drugi način od onoga što brojke govore. Profesore, pošto citirate Singltona, šta možete da kažete o autoru ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, morate da sačekate dok Pretresno veće ne razmotri relevantnost. Sada ću se posavetovati s kolegama u vezi sa tim pitanjem.

(Pretresno veće se savetuje)

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, dozvolićemo da postavite pitanje, ali ćemo vrlo budno da pazimo na relevantnost. Radi se o jednom veoma uskom pitanju, tako da želimo da budemo sigurni da ste na pravom putu.

TUŽILAC NAJS: Imajući na umu vreme, hteo bih samo da vam skrenem pažnju na jedno kratko proceduralno pitanje. Bilo bi dobro da to pokrenemo pre današnjeg kraja rada.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, vi, naravno, znate da će Pretresno veće sutra da završi sa radom u 12.00.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: To sam obavješten juče. To nisam znao pre toga. Ne znam da li ste vi to planirali pre, ali ja sam dobio tu informaciju juče. Nisam je znao do juče.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, rečeno mi je da je ta promena u rasporedu poznata već nekih nedelju dana. Druge strane su o tome bile obavestene i ne znam zašto ste vi tek juče obavješteni. To sam napomenuo, sobzirom da ste rekli da profesor mora da otputuje sutra, a potrebno je da se izvrši i unakrsno ispitivanje. Dakle, imajte to na umu. Gospodine Najs, mi do sada nismo ograničavali vaše unakrsno ispitivanje u vremenskom smislu, kao što smo to radili sa gospodinom Milošević dok je on vršio svoje unakrsno ispitivanje za vreme izvođenja dokaza Tužilaštva. Sutra ćemo to, možda, morati da uradimo.

TUŽILAC NAJS: Ja bih hteo sutra da završim sa ovim svedokom, ali bi bilo od koristi ukoliko bismo od optuženog čuli koliko mu je još vremena potrebno.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, koliko će vam vremena biti potrebno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ja mislim još najmanje jedna sednica.

SUDIJA ROBINSON: U redu. Sudija Kvon (Kwon) je izradio plan. Dakle, ako vam damo još jedan sat, imaćete 138 minuta a Tužilaštvo će imati na raspolaganju dve trećine, dakle 92 minuta. To znači, radićemo do 12.00 sa jednom pauzom od 20 minuta. Dakle, ako biste mogli da prilagodite glavno ispitivanje, tako da završite za jedan sat. Kao što znate, ja ne volim da se držim ovakvih vremenskih ograničenja i tome pribegavam samo kada postoje poteškoće vezane za svedoka.

TUŽILAC NAJS: Hteo sam da kažem nešto u vezi sa svedocima koji bi došli sutra, da smo imali više vremena. Radi se o tome da od sutra

više nećemo da radimo i onda će nova serija svedoka početi da dolazi od januara. Obavešteni smo da će sledeća dva svedoka Iv Krepen (Eve Crepin) i Patrik Bario (Patrick Barriot) u skladu sa 65ter ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, mislim da nismo pristojni prema svedoku, jer se ovo njega ne tiče. Gospodine Miloševiću, možda bi bilo dobro da svedoka sada napusti sudnicu, pa da se s u t r a vrati.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pa, ja nemam drugi izbor. Ja ne znam da li mogu za jedan sat da završim glavno ispitivanje, ali nastojaću da vreme iskoristim najracionalnije. U svakom slučaju profesor će da putuje sledeći dan, jer vi ne radite od sutra popodne, koliko mi je poznato.

SUDIJA ROBINSON: Da, ali ne možemo da zasedamo posle 12.00, budući da će žalbeno veće da koristi ovu sudnicu, kako bi objavilo jednu važnu odluku, a druge sudnice nam ne stoje na raspolaganju, zato što nemaju kabine za prevod na albanski. U svakom slučaju ćemo da se raspitamo u Sekretarijatu (Registry) da bismo videli da li je moguće da radimo u nekoj drugoj sudnici nakon 12.00. U svakom slučaju, zbog žalbenog veća nećemo moći da radimo u ovoj. Profesore Popov, oprostite, profesore Mihailoviću, sada možete da idete i, molim vas, da se vratite sutra u 9.00.

TUŽILAC NAJS: Da, sledeći svedoci su Iv Krepen i Patrik Bario. Na osnovu njihovih rezimea u skladu sa Pravilom 65ter, izgleda da će da svedoče o istim stvarima. Napisali su zajedno jednu knjigu. Kako će optuženi da iskoristi vreme koje mu je na raspolaganju i koje je ograničeno, na njemu je da odluči, ali to je i razlog zašto ne prekidamo često njegovo ispitivanje, iako imamo primedbe na relevantnost. Ako se radi o svedocima koji će govoriti o istim stvarima, možda bi Pretresno veće moglo da mu naloži da pozove jednog od

ta dva svedoka, a ne da oba svedoka dođu pa da i da se, onda, isključi jedan od njih, što ne bi bilo prikladno. Možda bismo sutra, za vreme pauze, od optuženog mogli da čujemo razlog zašto je potrebno da dva svedoka govore o istim stvarima.

SUDIJA ROBINSON: Hvala, gospodine Najs. To ćemo sutra da razmatramo. Gospodine Miloševiću, da li želite da kažete nešto u vezi sa tim?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pa, pretpostavljate, valjda, da nemam nameru da im postavljam ista pitanja. Oni imaju i ista i različita iskustva, ali i različit aspekt. A svakako im neću postavljati ista pitanja. A računao sam da skraćeno svedoče i jedan i drugi, tako da oboje ne premaše jednog prosečnog svedoka.

SUDIJA ROBINSON: Da, to će, naravno, za početak biti korisno. Imaćemo na raspolaganju sudnicu sutra od 10.00 do 3.00 popodne. Međutim, mislim da ima toliko drugih stvari, da to neće biti praktično jer nema ni dovoljno osoblja. Dakle, moraćemo da radimo pod pretpostavkom da ćemo da završimo sutra u 12.00. Prekidamo sa radom. Nastavljamo sutra ujutro u 9.00.